

RECENZIE

HUBERT, M. – PAVALA, K.: *VOJENSKÉ LODĚ ČESKOSLOVENSKA 1918 – 1959*. PRAHA – DĚČÍN, ARES, 1999, 53 s.

Je nespornou zásluhou Spolku přátel plavby v Děčíně, ale především nakladatelství ARES v Praze, že se byť jen formou útlé brožurky do rukou čtenářů zajímavějších se o branné síly Československa od r. 1918, dostává práce o všech plavidlech sloužících na Dunaji.

Vydané dílko prezentuje čtenáři na prvotřídním křídovém papíře „vizuální zážitek“, neboť zde poprvé se mu na vynikajících fotografiích, převážně pořízených otcem druhého z autorů, uceleně představí všechna vojenská plavidla, která pod československou vlajkou na našich řekách plula. Fotografie svou úrovní patří ke světové špičce, neboť byly pořízeny s citem, autorem znalým své věci. Již jen ilustrativní část stojí každému zájemci o naši vojenskou historii za to, aby si ji zakoupil a doporučil známým.

Potud tedy jen chvála, jenže žádná růže není bez trní a tím trním je správnost historických údajů, i když i zde nutno diferencovat. O popisu plavidel sloužících na Dunaji po r. 1945 platí to co o ilustracích. Tedy jen chvála a i vyslovený expert se může na správnost údajů spolehnout.

Jinak je tomu u údobí 1918 – 1938, neboť o smutném konci naší flotily v březnu 1939 a okolnostech předcházejících i následujících v textu, není prakticky nic. Historik musí totiž skřípat zuby již v úvodních větách (s. 4), kdy se dočítá o vojenských lodích na vlnách Pacifiku plujících pod údajně historickými červeno-bílými barvami. Tvrzení o válečných lodích, ba dokonce vyzbrojených dělem, s vyvířenými československými posádkami, ba dokonce kapitány, absolventy námořní akademie ve Vladivostoku, patří do říše bájí a je hodnou k publikování v bulvárním časopisu typu BLESK. Na toto je nutno upozornit již nyní nakladatelství, které na závěrečné stránce publikace oznamuje záměr vydat práci o námořním oddílu čsl. légii ve Vladivostoku.

Uvedeným však rozpornost údajů, byť skromného textu s fakty do r. 1938 nekončí. Historie naší říční flotily na Dunaji je zkráceně převzata z oficiální publikace 6. ženijního pluku u něhož otec jednoho z autorů sloužil, a tedy správná. Chybí zde však jakákoliv zmínka o tom, že řada menších a v publikaci popisovaných člunů sloužila až do konce první republiky u jiných ženijních pluků a to na Vltavě a Labi.

Čtenář se také nedoví nic o názorech státních míst na budování našich říčních sil, a také o finančních či technických problémech, ba dokonce nic o úvahách o nasazení v případě konfliktu. Jako minus lze označit i ten zdánlivě malicherný fakt, že chybí jakékoliv vysvětlení o tom, co znamenaly zkratky Mv, Mh, Mi a proč se později měnily a proč k nim bylo přidáváno ono tajemné „O“?

Vlastní popis člunů a plavidel lze označit za dobrý, nikoliv však 100% spolehlivý. Fotografie např. prokazují že popis OMm 34 se rozchází s fakty, což by však nebylo takovou tragedií jako u náčrtu člunů s tajemným (a v dokumentech nikde nefigurujícím) názvem VEDETA. Zde nešlo o žádnou novostavbu, ale jednu z adaptací člunů jiného typu než je eventuelně uvažovaný OMs 12 (ten mimochodem v daná léta vůbec na Dunaji nebyl a lze to dokázat datovanými fotografiemi) a proto i výkres a hlavně data na s. 31 jsou v naprostém rozporu se skutečností.

Jestliže poslední kritická připomínka. Jestliže se autoři opírali (a to do r. 1938 téměř výhradně) o jiné již vyšlé práce doma či v cizině, měli to uvést v závěru, tak jak to bývá ve světě samozřejmostí. Soupis použité či existující literatury by každému zájemci o danou problematiku jen prospěl.

Vše lze napravit (i rozpory s ČSN byť s ní prvý z autorů léta pracoval, ale nakladatelství vřele doporučují při dalším vydání dohled historika a spojení dalšího vydání s další uvažovanou publikací o naší jediné opravdové válečné lodi President Masaryk. Pak může vzniknout práce jež bude historickým pramenem pro další generace.

René Grégr

KAMENICKÝ, M. – MRVA, I. – TONKOVÁ, M. – VALACHOVIČ, P.:
LEXIKÓN SVETOVÝCH DEJÍN. SPN BRATISLAVA 1997, 319 s.

Nedlho po vydaní *Lexikóna slovenských dejín* uzrela svetlo sveta ďalšia podobná práca z pera slovenských historikov – *Lexikón svetových dejín*. Mladší z oboch lexikónov zachoval vydarenú zostavovateľskú koncepciu svojho predchodcu: obsahuje kalendárium v podobe chronologickej tabuľky, abecedne radený slovník dôležitejších pojmov, udalostí a pod., ďalej zoznamy panovníkov jednotlivých štátov a registre.

To všetko by bolo v poriadku. Lexikón má však aj niekoľko prinajmenšom slabších miest, na ktoré by sme radi upozornili. Predovšetkým sa chceme venovať všeobecnejším otázkam, ktoré sa týkajú najmä koncepcie Lexikónu a výberu materiálu doň.

Hneď na začiatku stojí za zmienku rozsah diela. Je na pováženie, že *Lexikón svetových dejín* má o štyridsať strán menej než jeho predchodca, zachytávajúci „iba“ dejiny Slovenska a Slovákov. Nevieme, či rozsah diela vopred určil vydavateľ, alebo sa preň rozhodli autori. Dôsledkom toho je však veľmi obmedzený výber z neprebernej matérie, ktorú nám svetové dejiny poskytujú.

Nie sme presvedčení ani o tom, že publikácia spĺňa jeden z ambiciózných zámerov autorov, a to umožniť užívateľom (pomocou zoradenia údajov do chronologického sledu – pozn. V.M) „...rýchlo sa zorientovať v historickom procese ...bez ohľadu na krajinu či sféru spoločenského vplyvu. Zároveň jeho dôležitou funkciou (rozumej zvoleného spôsobu chronologického zoradenia údajov – pozn. V. M.) je odstraňovať bariéry medzi dejinami rôznych štátov a národov.“ (s. 5)

Ak sme tento zámer, vychádzajúc z názvu publikácie, správne pochopili, mal by sa týkať historického vývoja v celosvetovom rámci. Mimoeurópskych údajov je však v texte pomerne poskromne – v kalendáriu napríklad netvorí ani len štvrtinu obsahu.

V tejto súvislosti sa vynárajú pochybnosti o postupe, ktorý si autori zvolili pri výbere údajov z mimo-európskych dejín a ich zaradení do kalendária a následne aj do slovníkovej časti. Na základe textu sa nám, žiaľ, nepodarilo identifikovať nijakú jednotnú koncepciu, podľa ktorej by sa autori pri tomto výbere riadili a zmienku o nej sme nenašli ani v predslove vedúceho autorského kolektívu.

V dôsledku tohto pomerne konfúzneho stavu sa potom nenaplnia ani tá časť zámeru autorov, podľa ktorej by sa takto mala „...odstraňovať bariéra medzi dejinami jednotlivých štátov“. Osobitne zjavné je to pri starších dejinách, v ktorých je ozaj ťažko hľadať nejaké, nebudaj až celosvetové vývinové paralely. Preto potom v týchto častiach kalendária pôsobia zmienky, akou je napríklad tá pri roku 502 (s. 32) „Čína – za vlády cisára Wu-Ti z rodu Liang sa vládnucim náboženstvom v Číne stal mahájánovský budhizmus“, izolovane a exoticky, podobne ako krajina, ktorej sa týkajú. Najmä keď v spomínanom texte Wu-Ti susedí na jednej strane s burgundským kráľom Gundobadom a na druhej s vizigótskym kráľom Alarichom III. V tomto konkrétnom prípade to pôsobí bizarne o to viac, že Čína sa v predchádzajúcich údajoch kalendária spomína naposledy pri roku 221 pred n. l. (t. j. 12 strán predtým) v súvislosti so vznikom centralizovaného štátu Čchin. (Čo sa v štáte Čchin v priebehu týchto zhruba siedmich storočí udialo, prípadne aké náboženstvo tam bolo do víťazstva mahájánovského budhizmu, to sa veru z kalendária nedozvieme. V slovníkovej časti sa síce o tom už môžeme dočítať, no menej skúseného čitateľa v kalendáriu nič neupozorní na to, že ďalšie informácie môže nájsť v slovníku pod heslom Čína. Budhizmus, naopak, odkazovaciu značku v kalendáriu má.) Tento prípad, žiaľ, nie je v Lexikóne ani zd'aleka jediný.

Pri osvedčených encyklopedických prácach tohto typu býva zvykom, že v rámci tradičnej schémy (pravek, starovek, stredovek...) sa uvádzajú chronologické údaje dokumentujúce vývoj jednotlivých štátov osobitne. V časti o staroveku môžeme takto napríklad nájsť samostatné kalendária pre staroveké dejiny Číny, Indie, Kórey, no aj Egypta, Grécka či Ríma. Kto ich chce navzájom porovnať a „odstrániť bariéru medzi dejinami jednotlivých štátov“ (pozri vyššie), môže to bez problémov urobiť, a nie je odkázaný na nepravidelne sa vyskytujúce údaje, ako je to v našom Lexikóne.

Aj z týchto dôvodov by azda bolo pri prípravách Lexikónu priradenejšie, keby si autori boli stanovili skromnejší cieľ a uvažovali o vydaní Lexikónu „iba“ európskych či všeobecných dejín. Na Slovensku by im iste nikto nevyčítal historiografický europocentrizmus. (Jediný centrismus, ktorý dnešná slovenská historiografia má, je totiž slovenskocentrizmus.) Pri všetkej úcte voči autorom – vytvoriť v súčasnosti skutočne kvalitný a koncepčne jednotný lexikón svetových dejín nie je v silách malého autorského kolektívu.

Ďalším sporným momentom je odporúčané rozdelenie obsahu publikácie. Od roku 1989 sa pri úvahách o slovenskej historiografii v odbornej i v zainteresovanej časti laickej verejnosti reptá nad favorizovaním

novších a najnovších dejín pred ostatnými obdobiami ako nad neblahým to dedičstvom predchádzajúceho režimu. Teraz, keď sú ideologické tlaky neporovnateľne menšie, bola by šanca túto disproporcii aspoň sčasti odstrániť. Lenže v Lexikóne sa venuje obdobiu vývoja ľudskej spoločnosti od staroveku do Veľkej francúzskej revolúcie približne rovnaký priestor ako dejinám posledných dvoch storočí. Nemožno akceptovať vysvetlenie vedúceho autorského kolektívu, ktorý tvrdí: „*Heslá zo starších dejín majú menší rozsah ako heslá z novších dejín. Takéto riešenie si vyžiadala sama problematika jednotlivých historických epoch, metódy práce a množstvo historických poznatkov.*“ (s. 5) Čo je to „*sama problematika jednotlivých historických epoch*“? Má autor týchto slov nejakú svoju (či svojškú) hierarchiu medzi jednotlivými epochami? Sú preň napríklad najnovšie dejiny v tejto hierarchii vyššie než trebárs dejiny stredoveku? Ak áno, tak by to azda v predsove mal uviesť a následne vysvetliť, ako sa táto jeho hierarchia odrazila na koncepcii Lexikónu.

K tomu ešte poznámka: je nepochybné, že čím novšie obdobie dejín spracúvame, tým máme k dispozícii viac prameňov. To však nie je dôvod na to, aby staršie dejiny boli fumigované do takej miery, ako je to v tomto Lexikóne. V druhej časti recenzie sa podrobnejšie budeme zaoberať tou časťou Lexikónu, ku ktorej si trúfame kvalifikovane sa vyjadriť, teda stredovekom. Autorom príslušnej časti publikácie je Dr. Miroslav Kamenický, CSc. z Katedry slovenských a všeobecných dejín Pedagogickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, ktorý je zároveň vedúcim autorského kolektívu.

Úvodom musíme konštatovať, že sa do jeho textu vlúdilo nemálo nepríjemných omylov a nepresností. Pre názornosť niektoré z nich spomenieme. (Kurzívou je uvedený originálny text. Údaj za hviezdíčkou znamená letopočet.)

* 481 – 511 (s. 32) ...*Chlodovik I. dobyl Neustriu*

„Neustria“ ako časť Franskej ríše v tomto období ešte neexistovala – ako taká sa s týmto názvom objavuje až v polovici 7. st.

* 525 (s. 33) ...*na základe výpočtov mnícha Dionysia Exigua bol prijatý kresťanský letopočet a úprava kalendára...*

Táto formulácia navodzuje predstavu, že šlo o nejaký centrálné nariadený akt, akým bola napríklad gregoriánska reforma kalendára. Dionýziovský kalendár však do bežnej praxe prenikal len veľmi pozvoľna a všeobecne bol prijatý až v 8. storočí.

* 552 (s. 34) ...*Ostrogótska ríša bola definitívne zničená.*

To by bolo v poriadku, keby na strane 32 (dve strany predtým!) autor nebol pri letopočte 493 uviedol, že Ostrogótska ríša založená Teodorichom „trvala do r. 533.“

* 661 (s. 37) ...*Muávija ...sa ...stal kalifom a založil kalifát Umajovcov so sídlom v Damasku.*

Kalifát existoval už od Abú Bakra (632 – 634) – Muávija len preniesol sídlo kalifátu z Mekky do Damasku.

* 754 (s. 38) ...*v zmluve z Quierzy Pipin III. sľúbil pápežovi Štefanovi, že mu daruje bývalý byzantský exarchát Ravennu (tzv. Pipinova donácia). Pipin čoskoro oblasť okolo Ravenny dobyl. Tak vznikol samostatný cirkevný štát v Taliansku.*

Samotná donácia súvisí s druhou víťaznou výpravou Frankov proti Langobardom v roku 756. V Quierzy išlo naozaj iba o sľub. Pipinova donácia sa netýkala len Ravenského exarchátu, ale aj tzv. rímskeho dukátu (vojvodstva) a viacerých miest (o. i. aj tzv. Pentapolis.)

* 880 (s. 41) ...*Bola stanovená stredoveká hranica medzi neskorším Francúzskom a Svätou rímskou ríšou nemeckého národa.*

Na konci 9. storočia sa dá len ťažko hovoriť o „Svätej rímskej ríši nemeckého národa.“ Takýto názov vznikol totiž až v 15. storočí.

* 955 (s. 42) ...*10. júna – v bitke na rieke Lech ...porazil nemecký kráľ Otto I. Maďarov.*

Bitka sa odohrala 10. augusta.

* 1000 (s. 43) *Uhorsko – pápež Silvester II. korunoval uhorské knieža Štefana I. za kráľa.*

Je isté, že Silvester II. a Štefan I. svätý o sebe vedeli. Je však taktiež isté, resp. žiaden hodnoverný prameň nám nereferuje fakt, že by sa prvý uhorský kráľ a spomínaný pápež niekedy videli, nieto ešte, že by Silvester Štefana korunoval. Nehovoriac už o tom, že na udelení kráľovskej koruny Štefanovi I. mal nemecký panovník Oto III. aspoň taký, ak nie väčší podiel ako Silvester II.

* 1077 (s. 45) ...*nemecký kráľ Henrich IV. sa na hrade Canossa v rúchu kajúcника podrobil pápežovi Gregorovi VII. a vymohol si tak zrušenie cirkevnej kľiatby.*

Nikde v texte predtým ani potom niet zmienky, prečo sa tieto dve osobnosti dostali do sporu a ani o tom, ako sa tento spor v nasledujúcich desaťročiach vyvíjal. Ani v slovníkovej časti nie je o tomto prvom veľkom konflikte dvoch najvýznamnejších autorít západného stredovekého sveta ani slova.

Vo výpočte podobných chýb a nejasností by sa ešte dalo pokračovať. Dali by sa rozmnožiť aj o viaceré omyly v prehľadových tabuľkách panovníkov a hláv štátov, ktoré sú na konci publikácie. Miesto toho však ešte odcitujeme dve dvojice úryvkov z rôznych textov.

I.

Dejepis 2: Európa v období stredoveku. Učebnica pre 6. ročník základných škôl a pre 2. ročník osemročných gymnázií. (autori: V. Múcska, M. Skladaný, V. Kratochvíl) Bratislava 1996, s. 16.

(pápež Gregor Veľký – pozn. V. M.) „Vybudoval dobre fungujúcu pápežskú kanceláriu, ktorej úradníci sa starali o poriadok v cirkvi. Gregor Veľký, známy svojou skromnosťou, sám seba nazval „sluha sluhov Božích“.

Lexikón svetových dejín. Bratislava 1997, s. 35. („autorom“ príslušnej časti je M. Kamenický.)
„... – upevnenie moci katolíckej cirkvi za pápeža Gregora Veľkého. Vybudoval dobre fungujúcu pápežskú kanceláriu, ktorej úradníci sa starali o poriadok v cirkvi. Gregor Veľký bol známy svojou skromnosťou. Sám o sebe hovoril, že je „sluha sluhov Božích“.

II.

Daniš, M.: Východná Európa v premenách času I. (Zo sociálno-politických a kultúrnych dejín do polovice XVI. storočia.) Bratislava 1993, s. 96 – 97.

„Etnonym Mongoli používali kmene, zjednotené na konci 12. storočia Temüďzinom, ktorého na zhromaždení mongolských kmeňov – gurultaji (kuriltaji), v roku 1182 vyhlásili za vládcu všetkých Mongolov a priznali mu titul Džingischána (vládca zeme a oceánu). I napriek tomu, že išlo o mongolské kmene, a samotní obyvatelia Džingischánovej ríše sa nazývali Mongolmi, ostatný svet ich už v 13. storočí nazýval Tatármi, hoci s tými nemali nič spoločné. Samotní Tatári osídľovali v 12. a na začiatku 13. storočia severné pohraničie Číny...“

Lexikón svetových dejín. Bratislava 1997, s. 239 – heslo Mongolská ríša. („autorom“ príslušnej časti je M. Kamenický.)

„Etnonym „Mongoli“ používali kmene zjednotené na konci 12. storočia Temüďzinom, ktorého na zhromaždení mongolských kmeňov v roku 1182 vyhlásili za vládcu všetkých Mongolov a priznali mu titul Džingischán. I napriek tomu, že išlo o mongolské kmene, ostatný svet ich už v 13. storočí nazýval Tatármi, hoci tu ide vlastne o iné etnikum, ktoré tiež osídľovalo severné pohraničie Číny.“

Tieto citáty nemienime nijako komentovať – názor nech si utvorí čitateľ týchto riadkov sám.

Možno budú niektorí užívatelia s recenzovaným Lexikónom spokojní. Možno spomínané nedostatky vyvážia kvalitnejšie spracované texty ostatných historických období, ktorým sme sa z pochopteľných dôvodov hlbšie nevenovali. Sotva ho však – najmä pre koncepčné nedostatky a pre časť týkajúcu sa stredoveku – môžeme niekomu odporučiť ako prínosnú a spoľahlivú publikáciu.

Vincent Múcska

CRAWFORD, S.: SAS ENCYKLOPÉDIE – PRŮVODCE HISTORIÍ I SOUČASNOSTÍ NEJSLAVNĚJŠÍHO ELITNÍHO PLUKU, SVOJTKA a CO., PRAHA 1998, 288 s.

České vydanie pôvodného titulu *The SAS Encyclopedia* autora Steva Crawforda, prevzatého od briského nakladateľa Brown Packaging Books Ltd., ktorý ho vydal už v roku 1966, je ďalším z viacerých príkladov operatívnej schopnosti českých vydavateľov pružne reagovať na čitateľsky stále žiadanú problematiku činnosti špeciálnych jednotiek ako osobitnej súčasťi ozbrojených síl vojensky vyspelých štátov.

S vysokou mierou pravdepodobnosti možno konštatovať, že pretrvávajúci čitateľský záujem o túto problematiku nemá len svoj vojenskohistorický aspekt, ale aj konkrétne aktuálne rozmery. Tie vyplývajú najmä zo skutočnosti, že problematika rôznorodých špeciálnych, väčšinou skrytých operácií, realizovaných špeciál-

nými jednotkami, respektíve silami osobitného určenia, podliehala vždy osobitnému režimu utajenia, a preto má doposiaľ „dráždivú príchut' zakázaného ovocia“.

Okrem toho sa v priebehu deväťdesiatych rokov lokálne vojny a rôzne regionálne ozbrojené konflikty preniesli aj na európsky kontinent, čo neprináša len „mrazenie“, ale aj väčší prirodzený záujem širšej verejnosti ako doposiaľ. Aj laickej verejnosti je totiž viac-menej známe, že ozbrojené konflikty 90. rokov majú väčšinou charakter „neregulárnej“, alebo inými slovami „nekonvenčnej vojny“, v ktorých sa uplatňujú rozmanité metódy skrytých špeciálnych operácií, nielen na hranici ľudskej fantázie, ale aj na hranici vžitých noriem medzinárodného práva.

Spolu s tým sa do povedomia širokej verejnosti s čoraz väčšou naliehavosťou dostáva ešte jeden, nie menej mrazivý fenomén. Je to boj s organizovaným zločinom, najmä s jeho rôznymi extrémnymi formami nadobúdajúcimi často podobu brutálneho terorizmu.

Tieto a ďalšie skutočnosti vzbudzujú prirodzený záujem o aktérov nekonvenčnej bojovej činnosti – príslušníkov jednotiek špeciálneho určenia, neraz médiami aj publicitou demonizovaných, inokedy zahaľovaných tajomstvom.

S prihliadnutím na to kniha *SAS encyklopédie – Průvodce historií i současností nejslavnějšího elitního pluku* je jednou z ďalších, ktoré sa za stáleho čitateľského záujmu objavujú na knižnom trhu. Zostáva dodať, že zmienený titul nielen čitateľsky príťažlivo, ale aj kvalifikovane nadväzuje na predošlé.¹ Okrem iného to dosvedčuje skutočnosť, že z pultov zmizol veľmi rýchlo aj na slovenskom knižnom trhu, a to napriek pomerne vysokej cene od 620 do 740 Sk.

Napriek relatívne vysokej cenovej náročnosti, laický čitateľ aj odborník už pri letmom nahliadnutí do knihy sa presvedčí, že nekúpil „mačku vo vreci“. Nachádza tu nielen vojensko-historické aspekty činnosti britských špeciálnych jednotiek – Special air services (SAS), ale aj doposiaľ nevidané množstvo informácií odborne dôverného charakteru, podliehajúcich v podmienkach britských vojenských kruhov najprísnejšiemu režimu utajenia.² To všetko autor ponúka čitateľovi na pozadí viac ako päťdesiatročnej genézy britskej zahraničnej a vnútrobezpečnostnej politiky s jej priezračne čitateľnými etapami: 1941 – 1945, vojnové úsilie Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a Severného Írska v druhej svetovej vojne proti nacistickému Nemecku a jeho spojencom; – 1945 – 1975, zahraničnopolitické úsilie a vojenské kampane za zachovanie britského impéria aj s jeho historickým koloniálnym geopolitickým priestorom; 1975 – 1999, zahraničnopolitické úsilie a vojenské kampane za zachovanie imperiálneho vplyvu Veľkej Británie vo všetkých azimutoch národných záujmov nielen Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a Severného Írska, ale prakticky celého Britského spoločenstva národov a vojensko-politických zoskupení, ktorých je Veľká Británia členom. Prítom, najmä v tejto etape, je neobyčajne zaujímavá aj vnútornobezpečnostná funkcia SAS, a to najmä pri plnení špeciálnych misií proti ozbrojeným zločkám Írskej republikánskej armády (IRA) a ďalším formám terorizmu.

Prínos encyklopédie SAS spočíva taktiež v tom, že poskytuje základné informácie o takpovediac sesterských útvaroch SAS pôsobiacich v rámci ozbrojených síl Austrálie, Nového Zélandu a ďalších, formálne podliehajúcich „britskej korune“.³

¹Medzi najznámejšie tituly s uvedenou problematikou, vydané českými vydavateľmi v posledných rokoch (1995 – 1999) patria najmä tieto: SUVOROV V.: Útvary SPECNAZ – Důvěrná zpráva o elitních sovětských jednotkách, JOTA, Brno, 1996; FOOT, M. R. D.: SOE – Stručná historie Útvary zvláštních operací, BONUS A. Brno 1997; CHINNERÝ, P. D.: Udeř, kdykoli, kdekoli – Vznik a historie vzdušných komand USAF. JOTA, Brno 1997; SHAVER, H.: Zelené baretý – Vojáci z temnot. Laser, Plzeň 1997; LANG, W. N.: Elitní jednotky. CESTY, Praha, 1997; MILLER, D. – RIDEFORT, G.: Moderní elitní vojska. SVOJTKA a CO. Praha 1998; AROSTEQUI, M. C.: Neviditelní bojovníci. Knižní klub, Praha 1999... Ide o české vydania pôvodných prác, väčšinou veľmi kompetentných zahraničných autorov. Prakticky všetky uvádzané tituly majú jednu spoločnú črtu. Hodnota podložená spravidla veľmi kvalitným technickým spracovaním je väčšinou znižovaná prekladom odborných pojmov. Ako na to bude poukávané, tento nedostatok sa vzťahuje aj na titul SAS encyklopédie – Průvodce historií a současností nejslavnějšího pluku, britského autora Steva Crawforda.

²Údaje o súčasných formáciách „špeciálnej leteckej služby“, najmä o **22th Regiment SAS**, britských ozbrojených síl patria medzi najtajovanejšie. Z vlastnej skúsenosti dodávam, že všetky pokusy nadviazať s britskými dôstojníkmi rozhovor na tému poslania 22. pluku SAS sa končia spravidla dôrazným odmlčaním a následným odmietnutím témy. O to prekvapivejšie pôsobí posudzovaná encyklopédia, ktorá na viacerých stránkach uvádza síce pravdivé, ale aj veľmi chúlостivé informácie.

³„Britskej korune“, formálne podlieha združenie štátov, vrátane územi od nich nezávislých – Britské spoločenstvo národov (Commonwealth of Nations). Toto spoločenstvo vzniklo z bývalého Britského impéria na základe tzv. Westminsterského štatútu z roku 1931. Jeho formálnou hlavou a symbolom je panovník. V nedávnej minulosti Britské spoločenstvo národov plnilo funkciu uplatňovania politického a ekonomického vplyvu Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a Severného Írska vo svete. Niektoré štáty, napríklad Austrália, Nový Zéland a čiastočne aj Kanada deklarujú pripravenosť v referende rozhodnúť o ďalšom zotrvaní v spoločenstve, alebo o vystúpení z neho.

Napokon, neobyčajne zaujímavé sú aj doposiaľ veľmi starostlivo utajované informácie o činnosti britských jednotiek SAS vo vojne o Falklandy (1982), v operáciách Desert shield a Desert storm (1990 – 1991), v tajných misiách na Balkáne (1993 – 1995), ako aj ďalšie informácie o výbere personálu SAS, jeho príprave, výzbroji a vybavení a taktike bojovej činnosti.

Autor, nepochybné veľmi dobre informovaný a odborne erudovaný Steve Crawford, rozčleňuje knihu na tri základné kapitoly: *SAS ve válce*, *Válečné umění SAS* a *Arsenál elity*. Ich obsah čitateľovi sprostredkujúajú prehľadne štylizované čiastkové podkapitoly, doplnené o presvedčivé fotografie, prehľadné schémy a ďalšie prílohy neobyčajnej dokumentačnej hodnoty.

Prvá kapitola *SAS ve válce* (s. 8 – 114) nie je prostou chronológiou bojových aktivít jednotlivých zložiek SAS. Čitateľovi na konkrétnych príkladoch, v kontexte s cieľmi britskej zahraničnej politiky a vojenskej angažovanosti pri jej uskutočňovaní, ozrejmuje príčiny a okolnosti vzniku špeciálnych jednotiek britských ozbrojených síl a vývoj neraz konfrontačných názorov na ich existenciu, predurčenie a praktickú bojovú činnosť. Autor čitateľa zoznamuje s úzkou prepojenosťou činnosti jednotiek SAS, s neraz delikátnymi rozhodnutiami najvyššieho politického vedenia Spojeného kráľovstva, nekonvenčnými spôsobmi vedenia bojovej činnosti SAS, ale aj s ich úspechmi a neúspechmi, či inými problémami. To všetko je podložené analýzou hlavných operácií SAS v rokoch 1941 až 1995, profilmi hlavných osobností SAS, ako aj ďalšími informáciami, ktoré majú svojou aktuálnosťou nemalú hodnotu aj pre súčasnú vojenskú vedu.

Podkapitola *Druhá svetová válka* (s. 8 – 19) sa zaoberá vznikom jednotiek špeciálnej leteckej služby – SAS a koncepcie ich činnosti ako prostriedku na uskutočňovanie diverzných operácií v tyle protivníka. Vypovedá o rozsiahlej a pomerne veľmi efektívnej činnosti jednotiek SAS počas operácií ozbrojených síl Veľkej Británie v Severnej Afrike, na Sicílii a v Taliansku a do konca vojny aj v severozápadnej Európe. V tom čase sa jednotky SAS profilovali predovšetkým ako úderné prepadové a diverzné jednotky bez dimenzie prieskumu, vojenského spravodajstva a organizátorskej činnosti.⁴ Ako sa tu ďalej ukazuje, hlavnými protagonistami takejto činnosti boli v britských vojenských kruhoch legendárne osobnosti David Stirling, Blair Maine a Anders Larsen.⁵

Druhá podkapitola *Malajsko 1950 – 60* (s. 20 – 27) veľmi výstižne vypovedá o spôsobe realizácie britských imperiálnych záujmov na Malajskom polostrove. V štyri roky trvajúcej kampani proti Malajskej oslobodzovacej armáde (MRLA) hlavnú úlohu zohrávali práve špeciálne jednotky, ktorých príslušníci si získali pomenovanie „Malajskí skauti“. Ako na to autor správne poukazuje, za svoje, z vojenského hľadiska diskutabilné sklony, si „Malajskí skauti“ vyslúžili prinajmenšom kontroverzné hodnotenie na miesto v britských ozbrojených silách. Aj v dôsledku týchto skutočností boli ešte v roku 1951 rozpustení a nahradil ich novosformovaný 22th Regiment SAS. Prínosom kapitoly je zoznámenie s uplatňovaním taktiky **získavania srdca a mysle**, ktorá má svoj pôvod práve v **malajskej kampani** a ktorá bola s veľkým dôrazom a väčšinou dost' efektívne uplatňovaná aj na ďalších miestach.⁶ Správne sa tu poukazuje aj na zmenu v charaktere úloh plnených operačnými jednotkami SAS. Priama

⁴Až do konca 2. svetovej vojny sa úlohami vojenského prieskumu a spravodajstva a organizátorskou činnosťou na území pod kontrolou protivníka zaoberali špeciálne jednotky riadené veliteľstvom pre špeciálne operácie (Special Operations Executive-SOE). SOE síce formálne patrilo pod vedenie rezortu ministerstva hospodárskej vojny, avšak v skutočnosti bolo špecializovaným pracoviskom vojenskej spravodajskej služby Mi-6 (Military Intelligence Department 6). Medzi zložkami SAS a SOE v priebehu vojny existovala určitá rivalita s nepriaznivým vplyvom na činnosť oboch týchto zložiek.

⁵CRAWFORD S.: SAS encyklopedie – Průvodce historií i současností nejslavnějšího elitního pluku. Svojtka a Co. Praha, 1998 s. 9, 12 a 17.

⁶Taktika „získavania srdca a mozgu“ (v odborne správnom významovom preklade „taktika získavania srdca a mysle“ – pozn. P. Š.) je založená na rôznych praktikách získavania miestneho obyvateľstva pre podporu misie operujúcej špeciálnej jednotky. Jej umné uplatňovanie môže vyústiť do mnohostranného odporu proti režimu, alebo politickým pomeroch v záujmovom priestore. Vrcholom uplatňovania takejto taktiky nekonvenčnej vojny je získanie kontroly nad hnutím odporu v záujmovom priestore a jeho využitie na dosiahnutie vlastných cieľov. Tento prvok pôsobil už počas 2. svetovej vojny v hnutiach odporu proti nacizmu a fašizmu prakticky v celej Európe a taktiež proti Japoncom v ázijskom a tichomorskom priestore bojovej činnosti. Majstrami v uplatňovaní taktiky „získavania srdca a mysle“ sa v priebehu 50. rokov stali práve príslušníci britských jednotiek SAS. Počas vojny vo Vietname, najmä v rokoch 1965 – 1975, ju ďalej rozpracovali a široko uplatňovali aj jednotky Special Forces US Army. Uvedená prax je aj v súčasnosti považovaná za jednu z najúčinnějších foriem vedenia tzv. nekonvenčnej, či ináč povedané „neregulárnej“ vojny. Jej prvky sa výrazne uplatňovali prakticky vo všetkých ozbrojených konfliktoch 90. rokov, vrátane „Balkánskej krízy“ v rokoch 1993 – 2000 (pozn. P. Š.).

bojová akcia ustúpila do pozadia a nahradilo ju plnenie úloh prieskumu a vojenského spravodajstva v spojení s organizátorskou činnosťou. Táto skutočnosť signalizuje novú dimenziu určenia SAS, a až do konca 90. rokov bola prioritnou.

Tretia podkapitola *Džabal Akhdar* (s. 28 – 35), privádza čitateľa do hornatých oblastí na severe Ománu. Ako to autor encyklopédie uvádza „...díky objeovaniu väčších a väčších ložísek ropy pod arabskými písčinnami se změnil tento obrovský pouštní poloostrov na jednu z nejobhatších oblastí světa. Poloha Ománu se náhle stala pro Brity a obecně pro Západ velmi důležitou.“ A ďalej dodáva, bolo „...dvojnásobně důležité, aby Omán měl vládce, kteří jsou nakloněni Západu.“⁷

Ulohou SAS v ovládnutí tohto strategicky významného priestoru sa kvalifikovane zaoberá práve zmienaná podkapitola *Džamal Akhdar*. Treba však poukázať na jej širší význam. Dobytie povstaleckej bašty Džabal Akhdar je totiž doslova učebnicovým príkladom boja v extrémnych horských podmienkach. Taktika boja a závery obsiahnuté v tejto časti nestratili svoju aktuálnosť a stále patria do kapitol modernej vojenskej vedy.

„Když indonézsky president Sukarno ohrozil vznik Malajské federace, který podporovali Britové, londýnska vláda zorganizovala ozbrojené síly, které byly vyslány na ostrov Borneo.“⁸ Už úvodná myšlienka štvrtej podkapitoly *Borneo 1963 – 66* (s. 36 – 45) poukazuje na úzku organickú prepojenosť operácií britských špeciálnych jednotiek s rozhodnutiami najvyššieho politického vedenia.

V odsekoch *Opět na Dálném východě, Tažení v džungli a Přepady za hranicí* je opäť kvalifikovane opisovaná činnosť SAS na Borneu a taktiež v indonézskom vnútrozemí. Ako sa možno dočítať, operačné skupiny SAS vykonávali spravodajskú, prieskumno-diverznú a organizátorskú činnosť. Neobyčajne pozoruhodné sú najmä poznatky a skúsenosti z dlhodobých misií v náročných podmienkach džungle, pozdĺž hraníc s Indonéziou a taktiež tajné operácie za hranicami Bornea. Svojím spôsobom unikátne sú informácie o Operácii Klaret, ktorá je taktiež čítankovým príkladom vedenia tajnej nekonvenčnej vojny na cudzom území.

Piata podkapitola *Aden 1964 – 67* (s. 46 – 51) poukazuje na ďalšie etapy genézy britských SAS. Zdôrazňuje dve prevažujúce formy bojovej činnosti i historické a vojenskopolitické aspekty britskej vojenskej angažovanosti v tomto priestore.

Prvou z nich boli priame bojové aktivity proti domorodým povstaleckým oddielom v horskom regióne Radfan. V tomto prípade autor zdôrazňuje, že ťažiskou bojovej činnosti spočívalo predovšetkým v plnení úloh prieskumu, lokalizovaní oddielov povstalcov a ich základní, navádzaní delostreleckých a vzdušných úderov do priestorov ich sústredenia a v jednotlivých prípadoch aj v priamych bojových akciách proti povstalcem. Odborne významnou je poznámka, že v priamych bojových akciách bolo nasadenie jednotiek SAS omnoho účinnejšie ako úsilie klasických ozbrojených síl. To vyplývalo predovšetkým zo schopnosti SAS prijať taktiku partizánskeho boja povstalcov.

Druhou, vo svojom období novou formou boja, ako na to autor encyklopédie poukázal, bol boj s mestskou guerillou priamo v uliciach mesta Aden. V tomto zmysle osobitnú skúsenosť predstavujú operácie označované Keeni Meeni. Spočívali v spravodajskom, konšpiratívnom prenikaní agentov z radov SAS do štruktúr mestskej guerilly a ich následnom ničení. Ako na to poukazuje ďalšia kapitola, z Adenu získané skúsenosti sa neskôr osvedčili v operáciách SAS proti vojenským štruktúram Írskej republikánskej armády (IRA) a možno ich považovať nielen za obohatenie teórie a praxe vedenia nekonvenčnej vojny, ale vojenskej vedy ako takej.

Podobne ďalšia podkapitola *Omán 1970 – 76* (s. 52 – 63) prináša pre teóriu a prax nové stále mimoriadne aktuálne skúsenosti. Crawford tu uvádza: „Výzvedná buňka SAS v Herefordu (miesto dislokácie 22. pluku SAS – pozn. autora) si nikdy nenechala ujsť žiadnou novou príležitosťou a neustále o niečo predchádzala politický vývoj všude na svete. Když se opět začaly rýsovat potencionální problémy v severním Ománu v roce 1969, buňka měla k dispozici muže, kteří mohli pomoci.“⁸ Poodhaľuje takto väčšinou starostlivo utajované ambície a praktiky britskej spravodajskej služby a taktiež spravodajskej sekcie veliteľstva 22. pluku SAS a ich úzke prepojenie s globálnymi záujmami Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a Severného Írska. Česká mutácia tu v odborne nesprávnom preklade, podobne ako na ďalších miestach namiesto správneho pojmu – sekcia, oddelenie, prípadne odbor – používa významovo nesprávny pojem bunka.⁹

⁷CRAWFORD S.: SAS encyklopédie – Průvodce historií i současností nejslavnějšího elitního pluku. Svojtka a Co, Praha 1998 s. 28.

⁸Tamže, s. 52.

⁹Tamže, ako aj na ďalších stránkach titulu, napríklad s. 53.

Na ďalších riadkoch sa čitateľ stretne so zmienkou o infiltrácii operačných skupín SAS do záujmového priestoru padákovým výsadbom metódou „HALO“, uplatňovanou pravdepodobne po prvý raz v histórii padákových výsadbok.¹⁰ S uplatnením tejto metódy infiltrácie agentov a skupín SAS súvisia aj mimoriadne pozoruhodné informácie o strategickej koncepcii vedenia nekonvenčnej vojny, ktorú jej autor podplukovník SAS J. Wats nazval Kampaň vedenia vojny na piatich frontoch.

Stratégia vedenia vojny na piatich frontoch je založená na aplikácii metódy „získavania srdca a mysle“ miestneho obyvateľstva pre podporu cieľov špeciálnej misie, spravidla v rámci širších diplomatických, vojenských a ďalších aktivít, zameraných na presadenie záujmov intervenujúceho štátu. Spočíva v nasledovných faktoroch: 1. Vo vytvorení agentúrneho a čo najširšieho spoľahlivého spravodajského systému; 2. V rozvinutí spoľahlivého, obojsmerne pôsobiaceho informačného systému; 3. V poskytovaní cieľovo a účelovo zameranej pomoci určitým vytypovaným skupinám miestneho obyvateľstva, s cieľom získat' si dôveru a podporu; 4. Vo vytváraní organizovaného miestneho hnutia rezistencie proti existujúcemu politicko-správnemu prostrediu, ktoré je považované za nepriateľské voči intervenujúcej strane. Zmyslom je prevziať kontrolu nad týmto hnutím, prípadne aj jeho nepriame, či priame riadenie tak, aby jeho činnosť bola v súlade s cieľmi misie a záujmami intervenujúcej strany; a napokon 5. V „inštalovaní“ žiadanej osoby, poprípade žiadaného režimu, jeho podpora a udržiavanie v konšpiratívnom, alebo otvorenom spojeníckom zväzku.

Poodhalenie princípov tejto stratégie je vlastne otvoreným priznaním často delikátnych metód presadzovania národných záujmov Veľkej Británie a zostáva dodat', že je to prax, ktorú uplatňujú aj iné veľmoci, najmä USA.¹¹ Stopy umného uplatňovania tejto stratégie a taktiky niesli aj praktiky aplikované pri riešení Kosovskej krízy (1999).

Siedma a ôsma podkapitola *Severné Írsko* (s. 64 – 73) a *Proti terorizmu* (s. 74 – 85) má svojím obsahom, aktuálnosťou a takpovediac celosvetovou dimenziou v kontexte encyklopedie osobitné miesto.

Zatiaľ čo podkapitola *Proti terorizmu* (s. 74 – 84) vo viac-menej podrobnejšej forme opakuje už známe skutočnosti o najúspešnejších protiteroristických operáciách SAS, podkapitola *Severné Írsko* (s. 64 – 73) je unikátnym zdrojom informácií, ktoré špeciálne služby len tak neuvolňujú.¹²

V podkapitole *Severné Írsko* Creawford opisuje genézu konfliktov medzi Veľkou Britániou a militantným polovojenským republikánskym hnutím Severného Írska – Írskou republikánskou armádou (IRA). O tomto konflikte, ktorý si v rokoch 1969 – 1999 vyžiadal takmer 4000 ľudských životov, len málo dobre informovaných osôb vie, že aj z legislatívneho hľadiska je stavom „vojnového stavu“ medzi Veľkou Britániou a IRA. Ozbrojené zrážky majú charakter dlhodobého nekonvenčného boja s dobre organizovanou a vyzbrojenou a silno motivovanou „mestskou guerillou“. Metódy spravodajského prenikania do štruktúr IRA, zriaďovanie pascí a nástrah na ilegálnych bojovníkov IRA, spôsoby likvidácie ich vycvikových stredísk a tajných mestských základní, tak ako ich autor opisuje, sú skutočne unikátnymi

¹⁰HALO – High Altitude Low Opening je metóda infiltrácie osôb, materiálu, alebo špeciálnych operačných skupín do záujmového priestoru vzdušnou cestou, pričom jej podstata spočíva predovšetkým v snahe utajniť operáciu. Pri jej aplikácii výsadkári vybavení špeciálnym výstrojom opúšťajú lietadlo vo veľkej výške (7000 – 12 000 m) a svoje padáky otvárajú čo najnižšie nad terénom (približne 600 – 800 m). Výškový rozdiel prekonávajú voľným pádom. Inou metódou utajenej infiltrácie do záujmového priestoru je metóda HAHO – High Altitude High Opening. Táto metóda súvisí so zavádzaním kvalitných klzavých padákov, umožňujúcich ich otvorenie vo veľkej výške (spravidla 6000 – 7000 m) a následné utajenie „doplachtenie“ do určeného priestoru pristátia, ktorý môže byť od miesta opustenia lietadla vzdialený až 40 a aj viac kilometrov. Uplatnenie uvedených metód je veľmi náročné a vôbec nezodpovedá predstavám z rôznych akčných seriálov. Vyžaduje dokonale pripravený personál, špeciálny výstroj a celkové vybavenie a taktiež dokonalú operačnú prípravu. Napriek náročnosti osobitne vycvičený personál špeciálnych jednotiek vojensky vyspelých štátov je na tento druh špeciálnych operácií spôsobilý. To potvrdzuje súčasná prax špeciálnych operácií a vedenia nekonvenčnej vojny.

¹¹Na rôzne modifikácie tohto scenára poukazuje analýza väčšiny ozbrojených konfliktov 80. a 90. rokov, vrátane tzv. Balkánskej krízy, eskalujúcej od roku 1993 až do roku 1999 a do konkrétneho príkladu juhoslovanskej provincie Kosovo. V tomto zmysle je možné publikované informácie považovať za veľmi aktuálne obohatenie vojenskej vedy (pozn. autora).

¹²Osobitná pozornosť je venovaná koncepcii boja SAS proti terorizmu a spolupráci so zahraničnými partnermi. Autor publikácie vyčerpávajúcym spôsobom (s. 78 – 85) opisuje účasť expertov SAS na operácii nemeckého protiteroristického komanda GSG 9, (Grenzschutzgruppe) 18. 10. 1974 v Mogadiše (záchrana rukojemníkov zadržovaných teroristami v unesenom lietadle) a razantný zárok komanda SAS 5. 5. 1980 v budove iránskeho veľvyslanectva na londýnskej Princes Gate č.16. V druhom z uvedených príkladov išlo o oslobodenie 26 rukojemníkov, ktorých zadržovali šiesti ozbrojenci extrémistickej organizácie – Demokratického revolučného frontu pre oslobodenie Arabistanu (pozn. P. Š.).

poznatkami o metódach vedenia nekonvenčnej vojny s mestskou guerillou a súčasne obohatením modernej vojenskej vedy.¹³

Deviata podkapitola *Válka o Falklandy* (s. 86 – 97), rovnako ako desiaty s názvom *Válka v zálivu* (s. 98 – 111), prináša mnoho informácií, poznatkov a z praktického hľadiska aj aktuálnych skúseností z použitia špeciálnych, prieskumných, úderných a prepadových jednotiek v podmienkach konvenčnej vojny, vedenej silami a prostriedkami pravidelnej armády. Je taktiež do určitej miery kritickým pohľadom na spôsob myslenia vojenských technokratov a „pancierových byrokratov“, ktorých tendencia preceňovať technokratické stránky dnešného boja je zarážajúca. Ako na to autor poukázal, až operačné skupiny hĺbkového a špeciálneho prieskumu, prieskumno-diverzné a prepadové oddiely z britskej SAS i amerických SPECIAL FORCES odhalili mnohé zarážajúce medzery v činnosti spravodajských služieb, prieskumu vedeného najmodernejšou technikou, vrátane kozmického prieskumu, ale aj v činnosti letectva a raketových prostriedkov, ktoré často zasahovali klamnne objekty systému operačného maskovania bojových zostáv a priestorov sústredenia síl a prostriedkov protivníka. Interpretované skúsenosti, poukazujuce na prax špeciálneho a hĺbkového prieskumu, široko dimenzovanej prieskumno diverznej činnosti a operácií na záchranu internovaných osôb, či leteckého personálu, ktorý sa dostal do núdzovej situácie, aktuálne obohacujú najmä taktiku a operačné umenie ako súčasť vojenskej vedy.

Pozoruhodná je taktiež účasť SAS na vyradení irackých rakiet SCUD z efektívnej činnosti. Ako to autor zdôraznil (s. 106), boli to najmä: „Po zuby ozbrojené mobilné bojové kolony..., ktoré ...zahájili zničujúci kampaň, ktorá účinne vyřadila rakety Saddána Husajna z války.“¹⁴ Nepriamo tak eliminovala nežiaduce úsilie Izraela zapojiť sa do ozbrojeného konfliktu, čo mohlo vyvolať rozpad pomerne vratkej protiráckej koalície.

Konečne, pomerne rozsiahlu prvú kapitolu **SAS ve válce**, Crawford uzatvára podkapitolou *21. století* (s. 112 – 113). Ako na to poukázal už v jej úvode „SAS se připravuje na výzvy příštího století a na základně v Herefordu se testuje a hodnotí množství nového vybavení... SAS bude plně připravena čelit nejistotám budoucnosti.“¹⁵ Citovaná vízia je vlastne prechodom k druhej nosnej kapitole *Válečné umění SAS*.

Kapitola *Válečné umění SAS* (s. 115 – 202) je obsahovo zameraná na rýdzo vojsko odborné aspekty široko dimenzovanej činnosti jednotiek britskej SAS. Obsahuje časti o bojovej príprave a taktike boja a ďalších špeciálnych činnostiach základných jednotiek – operačných skupín SAS. Pozornosť je venovaná streleckej príprave a ovládaniu zbraní, ktoré sú súčasťou základnej a doplnkovej výzbroje, odbornej prieskumnej príprave a spravodajskej činnosti v tyli protivníka, prieskumno-diverznej činnosti a taktike vedenia protipovstaleckého boja, padákovvej výsadvkovej príprave, ako aj ďalším spôsobom infiltrácie operačnej skupiny do záujmového priestoru. Neobyčajne cenné sú poznatky o odborných aspektoch protiteroristického výcviku a zásadách vedenia bojovej činnosti a taktiež núdzového prežitia v rôznom prostredí – v džungli, v horách a púšťach, v polárnom prostredí a taktiež na veľkých vodných plochách a riekach.

Z tohto pohľadu môže kapitola plniť aj funkciu študijného materiálu pre odborníkov, ktorí sa problematikou špeciálnych činností zaoberajú – poslúžiť najmä veliteľom špeciálnych a prieskumných jednotiek a taktiež príslušníkom policajných zásahových jednotiek. Štúdium kapitoly však evokuje aj potrebu poukázať na jej slabiny. Tie spočívajú najmä v odborne nezvládnutom preklade anglického textu do češtiny. Ak sa tento nedostatok v predchádzajúcej kapitole objavoval skôr sporadicky, pre kapitolu

¹³Aktuálnosť a potrebu rozvoja tejto kapitoly vojenskej vedy zdôrazňujú aj posledné výzvy medzinárodného terorizmu, napríklad v španielskom Baskicku, na Korzike, v Turecku, Rusku a na ďalších miestach (pozn. P. Š.).

¹⁴CRAWFORD, S.: SAS encyklopedie – Průvodce historií i současností nejslavnějšího elitního pluku, SVOJTKA a CO, Praha, 1998 s. 106.

¹⁵Z veľkého množstva príkladov odborne nezvládnutého prekladu anglického textu upozorňujem aspoň na tieto: **1. kapitola:** „taktika srdcí a mozgů“ – správne taktika srdca a mysle (s. 54 atď.); „dalekosáhlý průzkum“ – správne hĺbkový prieskum (s. 76, 113 atď.); „hluboké hlídky“ – správne hlídky hĺbkového prieskumu (s. 76 atď.); „počáteční vlna náletů“ – správne prvý hromadný vzdušný úder (s. 103); „výstražný rozkaz“ – správne rozkaz na uvedenie do pohotovosti (s. 104); „odpalovač rakety“ – správne odpalovacie zariadenie (s. 107 atď.); **2. kapitola:** „duševná ostrážitost“ – správne psychická odolnosť (s. 130); „signalizace“ – správne = spojenie (s. 130); „spojovatelský výcvik“ – správne výcvik spojovacích špecialistov (s. 130 atď.); „devíticánkový padák“ – správne devätkanálový padák (s. 183), atď.; **3. kapitola:** „maření nepřátelských střel“ – správne ochrana pred nepriateľskými strelami (s. 253); „parašutistické skoky“ – správne zoskoky na padáku (s. 261); „parašutistické sportovní letadlo“ – správne dopravné výsadvkové lietadlo (s. 261) atď.

Válečné umění SAS je takpovediac charakteristický, čo sprevádza aj ďalšiu kapitolu s názvom *Arsenál elity*.¹⁵ Tento nedostatok je závažný najmä preto, lebo u odborne menej erudovaného čitateľa môže viesť k mylným interpretáciám odbornej problematiky.

Ak má prvá kapitola *SAS ve válce* prevažujúci vojensko-historický charakter a poznatky o spôsoboch vedenia bojovej činnosti majú svoj vojensko-politický, strategický a operačný rozmer, potom pre kapitolu *Válečné umění SAS* je charakteristický jej vojensko odborný rozmer, a to na úrovni taktiky vedenia všestrannej bojovej činnosti operačných jednotiek. Nepochybne to má aj veľký praktický význam. Naň svojím obsahom a spôsobom interpretácie problematiky funkčne nadväzuje tretia nosná kapitola, ktorú autor encyklopedie nazval *Arsenál elity* (s. 204 – 273).

V kapitole prevažuje vojensko-technický obsah. Poskytuje pomerne komplexný a odborne kvalifikovaný prehľad o výzbroji, výstroji a materiálnom vybavení britských špeciálnych jednotiek s dôrazom na 22. pluk SAS.

Podkapitola *Malé zbrane* (s. 204 – 223), prináša vyčerpávajúce údaje o spôsobe použitia a takticko-technických parametroch pištôli a revolverov, útočných automatických a špeciálnych odstreľovacích pušiek, samopalov a guľometov a bojových brokovnic, ktoré používajú jednotky SAS.

Podobne podkapitola *Podporné zbrane* (s. 224 – 229), poskytuje kvalifikovaný prehľad prostriedkov ľahkého poľného delostrelectva a mínometov, ručných protitankových zbraní a reaktívnych protitankových kompletov a taktiež technologicky najmodernejších protiletadlových raketových kompletov, v opätovne neodobornom preklade nesprávne nazývaných „střely země-vzduch“ (pozri s. 229 – pozn. P. Š.).

V podkapitole *Granáty a výbušniny* (s. 230 – 233), čitateľa môže zaujať široký sortiment ručných granátov, granátometov a prevažne štandardných mín používaných v britskej armáde. Odborník tu však márne hľadá aspoň informačnú zmienku o prostriedkoch používaných špeciálnymi jednotkami – napríklad o nástražných výbušných systémoch, systémoch odpaľovania náloží na diaľku a ďalších. Absencia týchto údajov je však do určitej miery pochopiteľná, a to najmä so zreteľom na stupeň ich utajenia.

V podobnom, viac-menej všeobecnom duchu je štylizovaná aj ďalšia podkapitola *Spojovací prostředky* (s. 234 – 237). Taktiež táto skutočnosť je pochopiteľná. Systém spojenia medzi korešpondentmi a rádiovým ústredím a technické prostriedky takéhoto spojenia patria totiž v normálne fungujúcich armádach k najviac utajovaným skutočnostiam.

Neobyčajne zaujímavé sú aj podkapitoly *Vozidlá* (s. 238 – 243), *Lodě a čluny* (s. 244 – 249) a *Letaidla* (s. 260 – 269) pojednávajúce o dopravných prostriedkoch, umožňujúcich hlavné spôsoby infiltrácie agentov a špeciálnych operačných jednotiek do priestoru ich činnosti. V tomto zmysle si osobitnú pozornosť zasluhujú najmä poznatky z používania ľahkých útočných vozidiel – Land rover, ktoré predstavujú efektívny prostriedok nasadenia a operačného manévrovania špeciálnych jednotiek na súši, ďalej špeciálne modifikácie dopravného lietadla **C-130 Herkules CMK1**, ale aj široký sortiment rôznych typov vrtuľníkov.

Svojou aktuálnosťou laika aj odborníka nepochybne zaujme podkapitola *Protiteroristická výbava* (s. 250 – 269), pojednávajúca o bojovom odevu protiteroristických kománd, jeho doplnkoch, podpornom vybavení, vrátane špeciálnej munície a zásadách používania týchto prostriedkov.

Tretiu kapitolu *Arsenál elity* završuje podkapitola *Oblečení* (s. 270 – 273), ktorá poskytuje praktické a aj v občianskom prostredí použiteľné informácie o správnom výbere a používaní odevu a rôznych výstrojných súčiastok a doplnkov, vhodných pre jednotlivé druhy geoklimatického prostredia: polárne oblasti, púšte, džungle, lesy a podobne.

Titul *SAS encyklopedie – Průvodce historií i současností nejslavnějšího elitního pluku* autora Steve Crawforda je vybavený bohatou fotodokumentáciou, prehľadnými náčrtmi, údajmi o významných osobnostiach britských SAS a ďalšími funkčnými prílohami: *Príloha I – Organizace SAS*; *Príloha II – Odznaky a insignie*; *Príloha III – Výběř a výcvik*; *Príloha IV – Operace SAS: Od druhé světové války po současnost*. Fanúšikovia „militarií“ nepochybne ocenia *Prílohu II – Odznaky a insignie*, objasňujúcu symboliku SAS: charakteristický baret, okridlenú dýku, výsadkárske označenie, modlitbu a motto SAS.

V *Prílohe III – Výběř a výcvik* je dosť povrchne naznačený proces výberu a systémovej prípravy personálu SAS.

Z historiografického hľadiska je neobyčajným prínosom *Príloha IV Operace SAS: Od druhé světové války po současnost*. Poskytuje stručný prehľad väčšiny významnejších operácií SAS od roku 1941 do

roku 1991. Je na škodu veci, že chýbajú údaje z posledných misií SAS na Balkáne, o ktorých sa autor zmieňuje pod titulkom *Za nepriateľskými líniami v Bosne* (s. 139).

Na záver sa žiada zdôrazniť, že táto publikácia je napriek nedostatkom v odbornom preklade pôvodného anglického textu, vo svojej žánrovej oblasti, pravdepodobne jednou z najvydarenejších. Má nielen historicko-dokumentačnú hodnotu, ale svojou aktuálnosťou aj nemalý vojensko-odborný význam a taktiež význam pre rozpracúvanie účinných spôsobov a metód boja proti terorizmu. V mnohých aspektoch naznačuje zmeny vo vojenstve, vyvolávané výzvami 80. – 90. rokov a pravdepodobne aj najbližších desaťročí. V každom ohľade vojensko-praktický aj teoretický potenciál vychádzajúci z *Encyklopedie SAS* sa môže stať do určitej miery aj zdrojom inšpirácie pre mnohé aspekty reformy, odštartovanej v rezorte obrany Slovenskej republiky. Knihu možno odporúčať aj tej časti generality Armády SR, ktorá doposiaľ lipne na prežitých dimenziách vojenstva.

Peter Švrlo

ANOTÁCIE GLOSÝ

HERZOG, CH. – MORDECHAI, G.: *BIBLICKÉ VÁLKY*. Brno, Books 1999, 296 s. + 32 príloh

Vojny starovekých národov nepatria v českej a slovenskej historiografii medzi frekventované témy. O to viac vyniká počin nakladateľstva Books, ktoré vydalo pozoruhodnú publikáciu *Biblické války* o vojnách starozákonného Izraela. Jej autormi sú Mordechai Gichon, medzinárodne uznávaný odborník na vojenskú históriu a emeritný profesor archeológie na Tel Avivskej univerzite a Chaim Herzog, bývalý dôstojník, diplomat a prezident štátu Izrael. Toto dielo napísali ako pokus aplikovať na biblické príbehy moderné vojenské myšlienkové postupy. Zároveň sa snažili prerozprávať biblické podanie v pojmoch súčasnej vojenskej terminológie. Touto metódou, doplnenou početnými príkladmi z vojenských dejín, tiež poukazujú na niekedy až neuveriteľné strategické a taktické schopnosti starovekých židovských vodcov.

Základným prameňom pre oboch autorov bola kritická analýza textu Starého zákona. Vierohodnosť biblických príbehov pritom nespochybňujú, ale uznávajú, že niektoré udalosti mohli prebehnúť v inom časovom poradí, alebo boli pri neskoršom opisovaní nesprávne interpretované. Ďalšie informácie získali zo súvekých nebiblických zdrojov. A k výslednému detailnému výkladu problematiky im napokon významne pomohli znalosti terénu starovekých bojísk, ktoré mohli spoznať počas vlastnej služby v armáde.

Kniha je rozdelená na dve časti. Autorom prvej, zahŕňajúcej vojenskú dejiny Izraela od úteku Židov z egyptského zajatia po dobytie Jeruzalema Babylónčanmi, je M. Gichon. V úvodnej kapitole oboznamuje čitateľa s geografiou starovekého Izraela a stručnými židovskými dejinami od Abrahámovho príchodu do zeme zaslúbenej po útek z Egypta v 13. stor. pred n. l. Ďalšie rozprávanie nás už podrobne oboznámi s Jozueho dobytím Kanaánu (územie dnešnej Palestíny). M. Gichon plasticky opisuje pád Jericha a vojny s kanaánskymi vládcami. Zdôrazňuje, že hoci Jozue stál na čele pomerne primitívneho kočovného spoločenstva, dokázal poraziť profesionálne armády vyspelého mestského obyvateľstva. Tieto víťazstvá dosiahli starovekí Židia vďaka dvom skutočnostiam: mali

geniálnych vodcov a predovšetkým hlboký náboženský zápal, práve ten im dodával vysokú prevahu nad lepšie vyzbrojeným, ale morálne degenerovaným protivníkom. Tretia kapitola nás oboznamuje s vojami sudcov, vojvodcov, ktorí „súdili“ niektoré alebo všetky izraelské kmene a viedli ich do bojov proti kanaánskym susedom a nájazdnikom z púšte. Nasledujúce rozprávanie je venované vzniku izraelskej monarchie na konci 11. storočia pred n. l. a vytvoreniu stálej armády. Dejiny starovekého Izraela vyvrcholili za vlády kráľov Dávida a Šalamúna. M. Gichon ich opisuje v piatej kapitole. Okrem údajov o dobytí Jeruzalema Dávidom v roku 998 pred n. l. a jeho neskorších výbojoch, ktoré rozšírili moc prvého židovského štátu od hraníc Egypta až k brehom Eufratu, v nej dostávame podrobné informácie o štruktúre starovekých izraelských ozbrojených síl, výstavbe opevnení, cestnej sieti starovekej Palestíny a organizácii zásobovania kráľovskej armády. Po Šalamúnovej smrti v roku 926 pred n. l. sa prvý židovský štát rozpadol na dve nezávislé kráľovstvá: Izrael na severe a Judsko na juhu dnešnej Palestíny. Ich dejinám je venovaná šiesta až jedenásta kapitola. Obe krajiny spolu spočiatku bojovali, ale neskôr boli hrozbami svojich susedov a búriacimi sa vazalmi prinútené na spoluprácu. Ani tá však nezabránila zániku se-verného kráľovstva po dobytí jeho hlavného mesta Samárie asýrskym vládcom Sargonom II. roku 722 pred n. l. Štátna jednota bola dočasne obnovená za vlády judského kráľa Jósijáša (639 – 609 pred n. l.), ktorý využil úpadok Asýrie a zmocnil sa väčšiny bývalého severného kráľovstva. Tento schopný vládca však padol v bitke s armádou egyptského faraóna Nekóa. Po jeho smrti nasledoval nezadržateľný úpadok Judska, zavŕšený zničením Jeruzalema roku 587 pred n. l. a odvečením Židov do babylonského zajatia.

Druhú časť knihy *Biblické války* napísal Ch. Herzog. Je venovaná izraelskému povstaniu proti seleukovskej nadvláde v 2. storočí pred n. l. Ako autor zdôrazňuje, bola to vôbec prvá vojna v dejinách vedená za slobodu náboženstva.

Po návrate Židov z babylonského zajatia v roku 538 pred n. l. bol dnešný Izrael zastrčenou provinciou perzskej veľriše. Avšak židovské obyvateľstvo sa v nej tešilo širokej autonómii a náboženskej tolerancii. Táto situácia sa nezmenila ani po dobytí

Perzie Alexandrom Veľkým a následným pričlenením Palestíny k ptolemaiovskému Egyptu. Obrat k horšiemu prinieslo až obsadenie tohto územia vojskami seleukovského monarchu Antiocha III. v roku 198 pred n. l. Jeho syn a následník Antiochos IV. Epifanes bol posadnutý stmeleníím svojho multietnického a multireligiózneho impéria gréckym náboženstvom a helenistickou kultúrou. Pri realizácii svojho zámeru sa neštil ani násilia. Vnučovanie pohanských kultov sa však u monoteistických Židov stretlo s odporom, ktorý v roku 167 pred n. l. vyústil do otvorenej vzbury, ktorú viedol Juda Makabejský, syn dedinského kňaza Matatiáša. Tento geniálny vojvodca dokázal v partizánskej vojne poraziť mnohonásobne silnejšie a modernejšie vyzbrojené seleukovské armády. Židovský odboj neustal ani po Judovej hrdinkej smrti v bitke pri Elase roku 160 pred n. l. a úspešne ho zavŕšil jeho brat Simeon.

Biblické války sú pútavým čítaním znásobeným vhodne zvolenými ilustráciami, zahŕňajúcimi situačné mapy bitiek a vojenských výprav, kresbami dobových zbraní a súčasti vojenskej výstroje. Knihu dopĺňa 32 strán čiernobielych fotografií, zobrazujúcich archeologické nálezy a súčasný stav historických bojísk. Ďalšou prednosťou práce sú podrobné vysvetlivky. Nechýba ani zoznam fotografií, kresieb, máp a schém, chronologická tabuľka, rozsiahly poznámkový aparát a register. Jedinú vec, ktorú možno českým editorom vyčítať, je skutočnosť, že z originálu prevzali zastarané údaje o vláde izraelských panovníkov a niektorých historických udalostiach, ktoré už boli moderným bádaním upresnené. [Např. vláda kráľa Dávida je zaradená do rokov 1006 – 968 pred n. l. (podľa súčasných výskumov 1004 – 965 pred n. l.), Šalamúna 968 – 928 pred n. l. (965 – 926 pred n. l.) a dobytie Jeruzalema Babylončanmi do roku 586 pred n. l. (presne 28. augusta 587 pred n. l.).

T. Klubert

DE GRUBEN, F.: *LES CHAPISTRES DE LA TOISON D'OR R L'ÉPOQUE BOURGIGNONNE (1430 – 1477). MEDIEVALIA LOUVANSIA SERIES I, STUDIA XXIII.* Katholieke Universiteit Leuven, Instituut middeleeuwse studies. Leuven University Press 1997, XLVIII + 614 s., 57 ilustrácií

V období od prvej tretiny 14. storočia do začiatku 16. storočia sa európskym kontinentom od Uhorska na východe až po jeho západné hranice na Iberskom polostrove prehnala mohutná módna vl-

na zakladania laických rytierskych rádov, ktorá kulminovala v prvej polovici 15. storočia. Práve do tohto obdobia spadá založenie burgundského rádu Zlatého rúna, ktorý sa stal jedným z najslávnejších, najprestížnejších a najviac žiadaných. Neskôr predovšetkým vďaka podpore habsburských panovníkov v mierne modifikovanej podobe ako jeden z mála rádov prežil zánik feudalizmu a existuje dodnes. Burgundské vojvodstvo svoj najväčší teritoriálny a mocenský vzostup zaznamenalo za vlády vojvodov z dynastie Valois, ktorí na krátky čas nahradili vládcoz z vymretej kapetovskej vetvy francúzskeho kráľovského rodu. Už prvý vojvoda Filip Smelý sa na sklonku života podľa vzoru svojho otca, francúzskeho kráľa Jána II. Dobrého zakladateľa rádu Hviezdy z roku 1350, pokúsil založiť vlastný rytiersky rád. Hoci dal vyrobiť zlaté kolany, ktoré na Nový rok 1404 rozdával niektorým príslušníkom rodiny a dvorským hodnostárom, až do smrti v apríli toho istého roka nevytvoril ucelenú rádobú organizáciu.

Rytiersky rád sa podarilo založiť až jeho vnukovi, vojvodovi Filipovi Dobrému, ktorý vznik rádu Zlatého rúna proklamoval v januári 1430 pri príležitosti svadby s Izabelou Portugalskou. Príčiny založenia rádu boli viaceré – determinujúcimi podnetmi boli predovšetkým nemalé politické ambície zakladateľa, úzko prepojené vojvodovým vášnivým zaujatím pre všetko rytierske, ako aj potreba zvýšenia prestíže voči iným panovníkom a vládnucim kniežatám, ktorí už mali svoje rády dávnejšie založené. Istý podiel dozaista zohrávala aj zbožnosť, hoci prioritné duchovné ciele (obrana kresťanskej viery pred neveriacimi, znovudobytie svätej Zeme, podpora cirkvi) zostávali vo verbálnej rovine a príslušníci rádu sa zapájali len do zvyčajných, príležitostne organizovaných prejavov zbožnosti voči zvolenému kultu svätých. Novozaložený rád navyše Filipovi umožnil potvrdiť moc a bohatstvo a umožnil mu naplno prejaviť záľubu v okázalosti a nádhere. Prioritná však bola politická funkcia rádu, pretože slúžil ako prostriedok na dosiahnutie súdržnosti jeho dŕžav nie na teritoriálnej báze, ale zjednotením najmocnejších príslušníkov burgundskej šľachty prostredníctvom prestížneho rytierskeho združenia, v ktorom boli príslušníci vrátane samotného Filipa postavení na jednotnú úroveň spolupratov.

V zakladateľovej politike podpory a využívania rádu pokračoval aj jeho nástupca v rádobej suverenite Karol Smelý až do svojej násilnej smrti v roku 1477. Pretože vojvoda nemal mužského potomka a ženy sa nesmeli stať členkami rádu, v apríli 1478 sa prostredníctvom Karolovej dedičky Márie Burgundskej suverenita nad rádom prenies-

la na jej manžela, rakúskeho arcivojvodu Maximiliána Habsburského. Od polovice 16. storočia došlo k postupnej transformácii rádu. Španielsky kráľ Filip II. ako suverén prestal od roku 1559 zvolávať pravidelné kapitulné zasadania rytierov, a tak sa rád transformoval z rytierskej spoločnosti s jasne definovanými politickými cieľmi na inštitút, ktorého zmyslom bolo už len poskytovať najvyššie formálne pocty, čiže sa stal špecifickým druhom vyznamenania. Od roku 1701 v dôsledku vojen o španielske dedičstvo sa rád Zlatého rúna rozdelil na dva samostatné rády s rovnakým pomenovaním a takmer rovnakými insígniami, ktoré sa dodnes prepožičiavajú v Rakúsku a v Španielsku.

Práve obdobiu najväčšieho rozkvetu tohto rádu v podobe rytierskeho spoločenstva najvýznamnejších predstaviteľov burgundskej a sčasti aj zahraničnej šľachty v rokoch 1430 – 1477 je venovaná práca F. Grubenovej. Výsledkom jej intenzívneho šesťročného bádania je jedinečný detailný pohľad na vznik a vlastnú činnosť rádu. Pretože autorka vo veľkej miere čerpala z často podceňovaných a nedocenených písomností účtovného charakteru, podarilo sa jej vytvoriť mimoriadne detailný, ale pritom plastický a komplexný obraz života stredovekého rytierskeho rádu, ktorý nielen laickej, ale aj odbornej verejnosti doteraz zostával celkom neznámy, alebo sa obmedzoval iba na uvedenie niektorých populárnych, ale z kontextu vytrhnutých momentov. Autorka opustila zaužívanú schému politického výkladu dejín tejto inštitúcie a sústredila sa na vnútornú činnosť a organizáciu rádu, výsledkom čoho je mimoriadne zaujímavý pohľad do takmer intímneho zákulisia rádu Zlatého rúna, ktoré bolo určené iba pre oči a uši jeho príslušníkov. V úvodnej časti sa autorka sústredila na výklad cieľov a priebehu založenia rádu, ďalej na priblíženie osôb jednotlivých suverénov, úradníkov rádu (kancelári, pokladníci, pisári a heroldi) a rytierov. V tejto časti priniesla aj základné informácie o stanovách rádu, insígniách, ceremoniálnych odevoch, spôsobe volieb, dôvodoch na vylúčenie z rádu a o niektorých ďalších realiaciach.

Časť venovaná organizácii prináša informácie o sídle rádu, jeho kanonikoch, organizácii bohoslužieb, frekvencii a obsahovej náplni kapitulných zhromaždení rytierov, o slávnostných ceremoniáloch, banketoch a ďalších spoločných aktivitách počas spoločných stretnutí rytierov. Ťažisková časť práce však spočíva v podrobnom rozbere všetkých kapitulných zhromaždení rytierov v burgundskom období rádu (12 riadnych kapitúl v rokoch 1431 – 1436, 1440, 1445, 1451, 1456, 1461, 1468, 1473 a tri plánované, ale nakoniec ne-

realizované kapituly v rokoch 1437 – 1439) počínajúc miestom konania, pozvaniami, prípravou zasadania a výzdobou miestností až po podrobný priebeh celého rokovania (voľby, modifikácie stanov, tresty a napomenutia, vylúčenia, prijímanie nových členov, slávnostné sprievody, duchovné slávnosti, bankety, výroba nových odevov, insígnií a kníh stanov, dary, platy, odmeny atď.). Dobové ilustrácie prinášajú portréty rádových suverénov, úradníkov rádu a niektorých významných rytierov, pohľady na sídla jednotlivých kapitúl a niektoré liturgické predmety z rádovej proveniencie. Po záverečnom zhodnotení rádu Zlatého rúna ako celku s pohľadom na vzťah rádu k niektorým ďalším cirkevným sviatkom, umelcom a iným rytierskym rádom, autorka publikovala časť archívnych dokumentov (346 doteraz nepublikovaných dokumentov z archívov v Lille, Bruseli, Dijone a Viedni), z ktorých pri príprave svojej práce vychádzala. Uvedený postup čitateľom umožňuje nielen verifikovať a porovnávať jednotlivé údaje, ale ponúka aj možnosť ďalšieho skúmania a využitia týchto prameňov. V neposlednom rade to čitateľom poskytuje skvelú príležitosť na názornú predstavu o spôsobe autorkinej práce s jednotlivými faktami. Práca je doplnená bohatým poznámkovým aparátom, zoznamom ilustrácií, obširným zoznamom použitých prameňov a literatúry, menoslovom rádových rytierov s uvedením dátumu prijatia a zmiešaným menným a miestnym registrom.

Po preštudovaní tejto skvelej práce čitateľ oprávnené nadobudne dojem, že mnohé doteraz vydané práce o ráde Zlatého rúna (ale aj o iných rádoch) zostávali iba na povrchu problematiky, zatiaľ čo táto práca prenikla do hĺbky v netušených detailoch a veľmi vysoko položila latku úrovne pre všetkých autorov zaoberajúcich sa dejinami laických rytierskych rádo.

I. Graus

NOVÁK, J.: BITVA O JADRAN. C. A K. VÁLEČNÉ NÁMOŘNICTVO ZA 1. SVĚTOVÉ VÁLKY. Brno, Books 1998, 208 s. + 16 príloh.

V ozbrojených silách rakúskych Habsburgovcov vojnové loďstvo nikdy nehralo významnú úlohu. Príčinou tejto skutočnosti bola predovšetkým tradičná kontinentálna orientácia stredoeurópskej monarchie, zdôraznená obmedzeným prístupom k voľnému moru. Rakúsko-uhorská armáda navyše nedostávala od vlády veľké dotácie a na začiatku 20. storočia patrila v Európe k najhoršie vyzbrojeným. Mala nedostatok automatických zbraní,

obmedzené množstvo automobilov a takmer žiadne obrnené vozidlá. (Starý mocnár František Jozef I. pociťoval nevýslovný odpor k motorizácii armády, pretože automobily plašili jeho milované kone.) Vojenské námorníctvo bolo na tom zo spomenutých príčin ešte horšie. V predvečer vojny disponovalo tromi pobrežnými obrnencami, šiestimi bitevnými loďami, desiatimi križníkmi a osemnástimi torpédoborcami, doplnenými niekoľkými desiatkami menších bojových a pomocných plavidiel. Ponoriek malo c. a k. loďstvo len šesť, aj to len nevelkých, vhodných na plavby v pobrežných vodách. O niečo lepšie na tom bolo námorné letectvo, pozostávajúce z približne tridsiatich strojov. Okrem jadranského malo Rakúsko-Uhorsko aj silné riečne vojenské loďstvo, operujúce na Dunaji a Sáve. Pozostávalo zo šiestich veľkých pancierových monitorov a niekoľkých desiatok vojenských hliadkových člnov. Z námorných lodí sa však len tri bitevné lode, zopár križníkov, torpédoborcov a menších plavidiel mohlo porovnávať s plavidlami ostatných európskych mocností. Hlavní súper i habsburskej monarchie v Jadranskom a Stredozemnom mori – Taliansko a Francúzsko, o Veľkej Británii nehovoriac, disponovali oveľa väčšími a kvalitnejšími námornými silami. Ale dôstojnícky zbor c. a k. loďstva bol dobre vyškolený a mal značné skúsenosti. Aj mužstvo, tvorené príslušníkmi všetkých národností monarchie, pričom najviac boli zastúpení Chorváti a Taliani, sa vďaka intenzívnemu výcviku mohlo prinajmenšom porovnávať so svojimi protivníkmi. Na nastávajúcu vojnu bolo rakúsko-uhorské vojnové loďstvo pripravené pomerne dobre a obstálo v nej so čťou. Lenže byť známej vzbury v Kotorskom zálive, hodiacej sa bývalému režimu do obrazu revolučných tradícií československého ľudu, nevedel by u nás o jeho existencii takmer nikto.

Tento nelichotivý stav podnietil českého autora J. Nováka na napísanie zaujímavého diela o c. a k. vojenskom loďstve v rokoch 1914 – 1918. Zúročil v ňom svoje takmer 30 ročné výskumy, ktoré zatiaľ publikoval iba v odborných periodikách. Autor sa v úvode priznáva, že jeho cieľom nebolo napísať kroniku výstavby a nasadenia rakúsko-uhorského vojenského námorníctva za 1. svetovej vojny, ale vytvoriť mozaiku najzaujímavejších epizód z osudov vojenských lodí a oboznámiť čitateľa s dôležitými udalosťami konfliktu na vlnách Jadranského mora. Na napísanie tohto diela ho podnietila aj skutočnosť, že každý desiaty rakúsko-uhorský námorník bol českej národnosti, pričom v posádkach ponoriek a námornom letectve bol tento podiel až tretinový a medzi delostrelecami,

lekármi a konštruktérmi plavidiel mali Česi dokonca väčšinu. (Autor v závere svojej knihy priznáva, že sa nemohol podrobnejšie venovať slovenskými príslušníkom c. a k. vojenského loďstva, pretože v ňom tvorili len zanedbateľné percento.) Kanóny rakúskych bojových lodí sa navyše vyrábali v plzenskej Škodovke a pancierové plechy vo Vítkovických železiarňach. Kniha J. Nováka nepatrí medzi rozsahom veľké, ale je nabitá množstvom faktov a zaujímavostí.

Autor začína svoje rozprávanie stručným exkurzom do histórie výstavby a organizácie rakúsko-uhorského vojnového loďstva. V úvodných kapitolách opisuje akcie spojené s blokadou čiernohorského pobrežia a prvých šarvátok c. a k. námorníctva s plavidlami Dohody, ktoré zasobovali svojich balkánskych spojencov a blokovali Otrantskú úžinu. Operačný priestor rakúsko-uhorských námorných síl sa totiž prakticky po celú vojnu obmedzoval len na Jadranské a čiastočne Iónske more. Autor však nezabudol opísať zaujímavý osud križníka *Kaiserin Elisabeth*, ktorý sa na začiatku konfliktu plavil v čínskych vodách. Jeho posádka posilnila obrancov nemeckej základne Tsingtau na Šantungskom polostrove, kde vzdorovala nepriateľskej presile do až do kapitulácie 7. novembra 1914. V máji 1915 pribudol Rakúsko-Uhorsku na mori nový silný nepriateľ. Taliani však neoplývali veľkou bojovnosťou a c. a k. vojenské námorníctvo takmer zo všetkých potýčok (o nejakých veľkých bitkách nemožno hovoriť) vychádzalo úspešne. Rakúsko-uhorské bojové lode, lietadlá a ponorky účinne narušovali nepriateľskú blokadu a podnikali úspešné nájazdy na východné pobrežie Apeninského polostrova. S predĺžovaním konfliktu paradoxne prestávali byť hlavnou hrozbou habsburského loďstva kanóny a torpéda dohodových plavidiel, ale vlastní námorníci. Zhoršujúce sa životné podmienky spojené s rastom protivojnového hnutia, sa odrazili vlnou odopierania poslušnosti, ktorá vyvrcholila neúspešnou vzburou v Kotorskom zálive začiatkom februára 1918. Upevniť rozkladajúcu sa morálku mal nový veliteľ loďstva, skúsený a odvážny kontreadmirál Miklós Horthy de Nagybánya, dobre známy z našich dejín ako neskorší regent maďarského kráľovstva. Tento zástanca ofenzívneho chápania boja po niekoľkých úspešných prepadoch zorganizoval v júni veľký nájazd na otrantský prístav. Z akcie napokon zišlo, keď talianske torpédové člny nečakane potopili bitevnú loď *Szent István*. Po tejto tragédii sa už rakúsko-uhorské hladinové plavidlá nepokúsili o žiadnu ofenzívu a hlavná fácha bojov prešla na bedrá ponoriek a letectva. Parážka Centrálnych mocnos-

tí však bola neodvratná a koniec na seba nenechal dlho čakať. Po rozpade monarchie odovzdal admirál Horthy 31. októbra 1918 všetky plavidlá a ostatný inventár predstaviteľom juhoslovanskej Národnej rady. Lenže dohodové mocnosti si už bývalé c. a k. loďstvo vopred rozdelili medzi sebou. Juhoslovanom vďaka ich „veľkokorýsým“ spojencom zostalo iba dvanásť torpédoviek a oči na plač.

Bitvu o Jadran dopĺňa 16 strán fotografických príloh, autorove orientačné mapky, bokorysy najvýznamnejších rakúsko-uhorských vojenských lodí, ponoriek a lietadiel. K dokonalému prehľadu prispievajú tabuľky s technicko-taktickými parametrami všetkých rakúsko-uhorských vojnových plavidiel, vrátane ukoristených, ako aj nepriateľských plavidiel uvedených v texte.

T. Klubert

L I P T Á K, E.: *STOROČIE DLHŠIE AKO STO ROKOV. O DEJINÁCH A HISTORIOGRAFII*. Bratislava, Kalligram 1999, 356 s.

Publikácia jedného z najvýznamnejších slovenských historikov 20. storočia Ľubomíra Liptáka (1930) predstavuje súbor článkov, esejí, diskusijských príspevkov a referátov z rokov 1965 – 1969, 1988 – 1998. Čitateľov pri prvých dotykoch s knihou iste upúta takmer dvadsaťročná prestávka v autorovej tvorivej vedeckej práci, ktorá bola po roku 1968 vynútená nástupom komunistických normalizátorov aj v oblasti vedy. Pod zorný uhol normalizácie a konsolidácie sa dostala aj česká a slovenská historiografia druhej polovice 60. rokov. „Previerkovým revízorom“ prekážala predovšetkým Liptáková kapitola *Na práhu súčasnosti* v jeho najznámejšej, profilujúcej a nadčasovej monografii *Slovensko v 20. storočí (Bratislava, VPL 1968; 2. vydanie, Kalligram 1998)* a zrejme aj to, že v nej kriticky akcentoval pojem *stalinizmus*. Vo svojom najtvorivejšom veku bol tento skvelý syntetik a majster vedeckého i esejistického pera prinútený odísť z Historického ústavu SAV. Až do zásadných vnútropolitických zmien v bývalom Československu v roku 1989 pracoval v Slovenskom národnom múzeu, s úplným a na konci 80. rokov čiastočným zákazom publikačnej činnosti.

Knížka *Storočie dlhšie ako sto rokov* je výsledkom autorovho dlhodobého profesionálneho vedeckého záujmu o čo najdôslednejšie a najobjektívnejšie poznanie slovenských dejín 19. a 20. storočia. Čitateľ má jedinečnú možnosť spoznať a konfrontovať nové prístupy i pohľady na pre-

dovšetkým v minulosti značne deformovanú interpretáciu slovenských dejín. Autorovi je blízka zdravá dávka kritického historického myslenia a príznačne liptákovsky provokujúca odvaha polemizovať s jednostrannými, krajnými, až svojím spôsobom ortodoxnými a ideológiou poznačenými názormi. K jeho najvýznamnejším pozitívam patrí úsilie začleniť historické osudy Slovenska, Slovákov a iných národností nielen do kontextu stredoeurópskych, ale aj európskych dejín.

Dvadsaťšesť autorových statí reprezentuje jeho príspevok k aktuálnym dobovým polemikám uverejneným na stránkach mnohých kultúrno-politických periodík (*Kultúrny život, Výber, Slovenské pohľady, Nové slovo, Os*). Zároveň predstavuje aj jeho vedecké aktivity v slovenskej historiografickej tvorbe v 60. rokoch a po roku 1989. Mnohým Liptákovým publikovaným príspevkom, ako napríklad *Aké dejiny potrebujeme, M. R. Štefánik 1880 – 1919. Pravý muž v pravý čas na pravom mieste, Strategické elity na Slovensku, Rošády na piedestáloch*, či titulu rovnomennej vynikajúcej vedeckej eseje *Storočie dlhšie ako sto rokov*, celkom prirodzene prechádzalo bohatstvo vedeckých štúdií publikovaných v odborných časopisoch na Slovensku i v zahraničí.

Ľubomír Lipták prezentuje čitateľovi dejiny ako súčasť rozhodujúceho či podstatného mnohostranného videnia a usporiadania sveta v genéze vývoja ľudského faktora, komunit, spoločenstiev, formujúcich sa národov a štátov. Skutočne výnimočná erudovanosť, ktorou autor disponuje, je v anotovanom diele podložená nebyvalým rozsahom vedomostí z iných vedných disciplín – filozofie, politológie, sociológie, etnografie, ekonómie. Sú dôkazom jeho kultúrno-historického prehľadu, čo najlepšie vyjadrujú myšlienky, stanoviská, úvahy obsiahnuté v jednotlivých publikovaných textoch článkov. Tie koniec koncov inšpirujú a podnecujú nielen odborníka, ale aj laika uvažovať nad historickým kľukatím našej novodobej histórie. K tomuto významnému edičnému činu vydavateľstva Kalligram prispieva aj dôležitý fakt, že do Liptákovy monografie boli zaradené príspevky, ktoré odzneli len pred profesne zameraným auditóriom na mnohých vedeckých konferenciách a sympóziách. Ako príklad uvediem: *Úloha a postavenie historiografie v našej spoločnosti, Slovensko v prvej a druhej svetovej vojne, Prípravenosť Slovenska na demokraciu, Slovensko a Európa, Charakter druhej svetovej vojny a SNP, Vonkajšie a vnútorné faktory formovania politických systémov na Slovensku, Slovensko-české vzťahy*. Práve tieto vedecké práce boli pre širšiu verejnosť takmer nedostupné a samozrejme aj neznáme.

V Liptákovej knihe je pozoruhodná už spomínaná nadčasovosť jednotlivých štúdií či statí a taktiež zreteľná kontinuita vo vývoji metodologických postupov, ktoré napokon korešpondujú s terajšími smermi potrebnej kritickej sebareflexie národných dejín. Upozorňuje v nich na nebezpečenstvo opätovnej ideologizácie histórie, jej neraz až pseudovlasteneckej a mytologizujúcej interpretácie. Nakoniec sám autor to najlepšie vyjadril v riadkoch úvodnej časti *Namiesto predslovu* so spomínaným a veľavravným názvom *Storočie dlhšie ako sto rokov*. Majstrovsky tu vystihol rozporuplnosť hodnotenia 20. storočia, ktorá sa prejavila a prejavuje vo vyjadreniach rôznych protagonistov dnešnej i nedávnej doby: „...Tým, ktorých chápanie našich dejín sa poľaca medzi masochizmom a mesianizmom, sa môže zdať idea »niekam sa pridať« nedôstojná, malicherná, na hrane zrady. Je to však predovšetkým úloha, aj na prahu prichádzajúceho dvadsiateho prvého storočia obrovská, náročná, celkom iste bolestivá a možno i nebezpečná. Nemá však alternatívu. Je to výzva. Také dejiny sa opláti žiť.“ Sú to hodnotné a hutné myšlienky, myšlienky svedčiace o tom, čo autor cítil, akými metódami sa riadil a kam vysloveným a napísaným, hodnotiacim, nie žalujúcim slovom o našich dejinách smeroval.

M. Čaplovič

P O O L, J.: KTO FINANCOVAL NÁSTUP HITLERA K MOCI. 1919 – 1933. PRÁH 1998, 334 s.

O nacistickom Nemecku už bolo napísaných mnoho kníh, avšak ucelený predstava o finančnom zákulisí, na pozadí ktorého sa nacisti predrali k moci, čitateľ získa až prostredníctvom knihy anglického historika Jamesa Poola *Kto financoval nástup Hitlera k moci*. Práca vyšla prvýkrát už koncom 70. rokov. Jej druhé vydanie doplnené o nové skutočnosti sa prostredníctvom českého vydavateľstva PRÁH dostáva konečne aj do rúk slovenského čitateľa. Autor, ktorý 25 rokov pátral po finančných a psychologických príčinách Hitlerových zločinov, sa v tomto diele pokúša odhaliť skutočný príbeh o tom, odkiaľ a akým spôsobom nacisti získali nesmierne sumy, z ktorých potom financovali svoje hnutie a v konečnom dôsledku aj svoj politický a spoločenský vzostup.

Na pozadí politických a spoločenských udalostí Weimarskej republiky opisuje neľahkú cestu Hitlera k moci, ktorá trvala 14 rokov. Bez obrovskej finančnej podpory, pomocou ktorej pretvoril malú bezvýznamnú extrémistickú poli-

tickú stranu na masové ľudové hnutie, by sa mu to však nikdy nepodarilo. Pool opisuje veľmi presvedčivo prostredie a podmienky, v ktorých sa nacizmus zrodil. Hitlera predstavuje ako politika dvojakej tváre, ktorý na verejnosti budil dojem ukričaného extrémistu, v spoločnosti mocných sa však správal ako rozumný politik, čo sa nebráni kompromisom – veľmi dobre si uvedomoval, akú úlohu hrajú v zákulisí politických strán Weimarskej republiky mocné záujmové skupiny.

Pool si preto kladie otázku, kto a prečo nacistom finančne prispieval? Niektorí jednotlivci Hitlera podporovali pre jeho antisemitizmus, drobní, strední podnikatelia, ale aj niektorí veľkopodnikatelia zo strachu pred komunizmom a z nenávisťi k Versailleskej zmluve, ktorá ich hospodársky znevýhodňovala, viacerí aristokrati zase uverili jeho sľubom, že je len prostredníkom na ceste k monarchii. Dôležitý bol však tiež podiel zahraničného financovania. Príspevky chodili z viacerých európskych krajín, ale aj z USA. Niektoré od Nemeoc – sympatizantov žijúcich v zahraničí, väčšina však od prominentných príslušníkov týchto krajín: Hitlera podporovali z rôznych politických a hospodárskych príčin napríklad bohatý výrobca automobilov, inak fanatický antisemita Henry Ford, taliansky diktátor B. Mussolini, ale tiež anglický naftár sir H. Deterding, či tlačoví magnáti Beaverbrook a Rothermere....

Rozhodujúce príjmy však strane plynuli od širokej verejnosti. „*Hitler byl schopný obchodník, jenž nepromarnil žádnou příležitost proměnit nadšení, které vybičoval, v proud hotových peněz. Věřil, že rozhodující zkouškou politického smýšlení jeho stoupenců je ochota nést náklady. V nacistické straně mělo všechno svou cenovku: vstupné na shromáždění, členské příspěvky, brožury, knihy, noviny, vlajky, uniformy, hodnostní označení. Na počátku třicátých let se již týlové oddělení SA stalo obchodem se značným obrátem. Prodávalo oblečení, výstroj a dokonce i pojištění tisícům mužů“.* (s. 228). Nacistická strana takto podľa Poola získala najmenej tri štvrtiny svojich prostriedkov. Za tým všetkým stáli milióny sfanatizovaných príslušníkov nižšej strednej triedy, chudobných robotníkov a roľníkov, ich obetavosť, entuziazmus a viera, že nacizmus zachráni Nemecko.

Rok 1930 prebiehal v znamení výrazného nástupu dovtedy nie veľmi úspešnej NSDAP. V septembrových voľbách do Reichstagu získala 19 percent voličov, čo znamenalo 6 409 600 hlasov v porovnaní s 810 000 v roku 1928. Nacisti sa stali druhou najsilnejšou politickou stranou v Nemecku. V roku 1932 už boli prví, keď získali

hlasy 13 745 000 voličov. Tento obrovský úspech bol výsledkom prehľbujúcej sa svetovej hospodárskej krízy, ktorou Nemecko trpelo omnoho viac než ostatné vyspelé priemyslové krajiny. V týchto podmienkach Hitler venoval všetky prostriedky, ktorými strana disponovala na propagandu, čím stavil všetko na jednu kartu. Buď víťazstvo, ktoré mu umožní stať sa kancelárom a z tejto pozície uskutočniť nacistickú revolúciu, alebo finančné zrušenie, krach strany. Nezastavil sa preto ani pred vydieraním rôznych priemyselníkov, liberálnych politikov, ktorých sa mu podarilo usvedčiť z korupcie. Toto sa dialo na pozadí súperenia vplyvných ekonomických a spoločenských záujmových skupín (ľahký a ťažký priemysel, bankovníctvo, pruskí junkeri, armáda), ktoré si neželali Hitlerovu vládu. Napriek tomu ho však potrebovali, len pomocou nacistov mohli vytvoriť stabilnú vládu „národného zjednotenia“ a postaviť tak hrádzu rozpínajúcemu sa komunizmu. Pool správne upozorňuje, že najvyššie politické špičky na čele s Papenom a prezidentom Hindenburgom, ktorí zastupovali tieto mocenské skupiny, v konečnom dôsledku Hitlera podcenili, pretože „*věřili, že když budou nacisté u moci, bude možné je kultivovat, a že je vládnutí vyčerpá*“ (s. 297).

Poolova kniha je cenným príspevkom ku skúmanej problematike nacizmu. Okrem iného presvedčivo vyvracia legendu, podľa ktorej Hitlerovi cestu k moci vydláždili peniaze veľkopodnikateľov, ktorí predpokladali, že bude zastupovať ich osobné a ziskuchtivé záujmy. Nedávno sa na našich knižných pulkoch objavila ďalšia Poolova práca *Tajní spojenci Adolfa Hitlera 1933 – 1945* (vydal v roku 1999 PRÁH), ktorá priamo nadväzuje na anotovanú knihu.

I. Baka

FALISOVÁ, A.: ZDRAVOTNÍCTVO NA SLOVENSKU V MEDZIVOJNOVOM OBDOBÍ. Bratislava, Veda 1999, 204 s.

Anotované dielo predstavuje jeden z pohľadov, z ktorých možno priblížiť určité historické obdobie. Je veľkým prínosom, keď sa v historiografii popri dominujúcich témach, ako politika, ekonomika venuje pozornosť aj sociálnej problematike. Toto pole nie je ešte dostatočne prebádané a práve táto práca predstavuje prvé ucelené dielo o zdravotníckej a sociálnej problematike medzivojnového obdobia. Umožňuje nahliadnuť do dôležitej sféry medzivojrovej spoločnosti, ktorá stála pred mnohými problémami. Naliehavosť riešenia týchto

problémov vyplývala okrem iného zo zlého zdravotného stavu obyvateľstva a z vedomia nepriaznivých dôsledkov tohto stavu v budúcnosti. Prvú časť autorka venuje krátkemu historickému prehľadu zdravotníctva do prevratu roku 1918. Poukazuje tu na dôležitý fakt, že všetky kompetencie v oblasti zdravotníctva prináležali inštitúciám špecificky určeným na riešenie zdravotníckych a sociálnych problémov, čiže pre vedenie tohto rezortu v období monarchie neexistovala samostatná inštitúcia. Naznačuje tu kroky zdravotníckej politiky od jej počiatkov, oboznamuje čitateľa s osobnosťami, ktoré v tejto oblasti vynikli, ako aj s hospitalizačnými zariadeniami, ktoré u nás vznikali. Rok 1918 priniesol zmeny. Na prvom mieste treba zdôrazniť vytvorenie ministerstva verejného zdravotníctva a telesnej výchovy (MVZTV), ktoré malo byť výrazom reformného myslenia a posunu v otázkach zdravotníctva a sociálneho zabezpečenia. Ako mnoho iných oblastí mladej republiky, ani táto sa nevyhla mnohým problémom, ktoré vyplývali okrem iného aj z prežívajúceho legislatívneho dualizmu. Reformy v sociálnych otázkach boli teda sprevádzané požiadavkou zjednotenia legislatívy, zoštátnenia verejnozdravotníckej správy, negatívnu úlohu zohralo aj uhorské dedičstvo, ktoré v tejto oblasti mnoho zanedbalo. Na politicko-správnom pozadí možno sledovať kroky zdravotníckej politiky, legislatívne zásahy, ako aj vytváranie organizačnej štruktúry zdravotníctva medzivojnového obdobia. Povojnová ČSR našla pomoc aj v medzinárodných organizáciách, napr. ako člen Spoločnosti národov, v ktorej bola vytvorená Zdravotnícka organizácia, pomocnú ruku podal Červený kríž a iné.

Zdravotný stav nášho obyvateľstva v skúmanom období bol neuspokojivý. Spoločnosť jatrilo mnoho problémov, ktoré sa v neposlednom rade odrazili práve na zdravotnom stave obyvateľov. Nedostatočná hygiena a nevyhovujúce podmienky, neinformovanosť o základnej zdravotnej starostlivosti a neschopnosť bojovať proti hromadným epidémiám spôsobovali veľkú úmrtnosť. V tejto časti autorka podrobne analyzuje priebeh a intenzitu epidemických ochorení, ich účinky a dôsledky, ako aj úspešnosť liečby na Slovensku. Dozvedáme sa tu o formách zdravotnej a sociálnej starostlivosti o ozdravovaniach, o poradnej a preventívnej činnosti. Táto časť prináša veľmi zaujímavé údaje, ktoré približujú spoločenské a sociálne prostredie medzivojnového Slovenska.

Záverčná časť je venovaná inštitucionálnym a personálnym otázkam v zdravotníctve. Aktualizovali sa problémy hospitalizačných zariadení (nemocnice, sanatóriá), ako aj výchovy zdravot-

níkeho personálu, ktorého bol najmä v počiatkoch veľký nedostatok. Vo vzdelávacej oblasti plnila zodpovednú funkciu Lekárska fakulta UK, ktorá pripravovala mladý dorast na lekárske povolanie. Fórom pre riešenie naliehavých lekárskejších otázok sa stali rôzne vedecké spolky a spoločnosti.

Daná publikácia podáva vyčerpávajúci ucelený pohľad na problémy zdravotníctva v medzivojnovom období. Je obohatená o štatistické prehľady, čo jej dáva určitú plasticitosť a názornosť. Autorka využila archívne prameňe, ako aj historické práce so zdravotníckou problematikou. Chýba však zoznam použitej literatúry a prameňov. Prílohu tvorí zoznam ministrov zdravotníctva medzivojnového obdobia s časovým údajom o ich pôsobení vo vedení rezortu. V každom prípade je toto dielo prínosom pre slovenskú historiografiu.

J. Roguľová

H R A D S K Á, K.: PRÍPAD WISLICENY (NACISTICKÍ PORADCOVIA A ŽIDOVSKÁ OTÁZKA NA SLOVENSKU). Bratislava, AEP 1999, 133 s.

Vedecká pracovníčka HÚ SAV v Bratislave K. Hradská sa vo svojej práci *Prípad Wisliceny (Nacistickí poradcovia a židovská otázka na Slovensku)* venuje problematike holokaustu, pričom sa pokúša rekonštruovať udalosti smerujúce ku tzv. konečnému riešeniu židovskej otázky v súvislosti s pôsobením nemeckého poradcu na Slovensku D. Wislicenyho. Obsahuje Úvod, 4 kapitoly, Záver, podrobný poznámkový aparát, zoznam použitých prameňov a literatúry a prílohy – výber z nemeckých dokumentov a bohatú fotodokumentáciu.

Už v úvode autorka upozorňuje, že problematike nemeckých poradcov na Slovensku sa slovenská historiografia dosiaľ venovala len okrajovo – neexistuje žiadna pôvodná súhrnná práca – seriózny výskum sťažuje predovšetkým výrazná absencia pôvodných dobových dokumentov.

V prvej kapitole opisuje vnútrostranícku krízu na Slovensku, ktorá vyvrcholila v lete 1940 pozvaním slovenských najvyšších predstaviteľov na rokovania s Nemeckom do Salzburgu, ktoré v konečnom dôsledku znamenali definitívne uplatňovanie nacistických metód ovládania Slovenska.

Druhá kapitola sleduje príchod nemeckých poradcov na Slovensko krátko po Salzburgu. Malí prenikať do štruktúr jednotlivých inštitúcií, za-

vádzať tu nemecké metódy a ovplyvňovať ich chod a existenciu. Autorka zároveň poukazuje na ústretové podmienky, ktoré vytvorila Tukova vláda poradcem bez písomného vymedzenia kompetencií. Tým vznikli predpoklady na vznik ovplyvňovacieho, a najmä kontrolného systému, ako súčasť nemeckej hegemonie.

Tretia kapitola sa začína stručným prierezom Wislicenyho kariéry až do roku 1940, keď sa tento príslušník SS stal pracovníkom smutného oddelenia IV. A 4 (Hlavný úrad riíškej bezpečnosti), na čele ktorého bol jeho starý priateľ A. Eichmann. Posledný augustový deň prišiel Wisliceny na Slovensko ako poradca pre tzv. riešenie židovskej otázky. Autorka na pozadí riešenia tejto otázky v slovenských podmienkach sleduje jeho aktivity v oblasti arizácie, pričom konštatuje, že sú najvyššie rozporné, nemal šancu uplatniť sa ako poradca, pretože plány arizácie už vypracoval šéf Ústredného hospodárskeho úradu A. Morávek.

Najväčšia pozornosť je venovaná príprave a priebehu deportácií, dôraz sa kladie na skutočnosť, že slovenská vláda ponúkla svojich Židov sama, bez nátlaku. Autorka odmieta Wislicenyho neskoršie tvrdenia, že až do septembra nevedel o vyhľadovaní Židov. Veľkú pozornosť venuje tiež jeho spolupráci s predstaviteľmi slovenských Židov – tzv. pracovná skupina, ktorým za obrovské úplatky nasľuboval, že sa pokúsi zastaviť transporty.

Zo Slovenska Wisliceny odišiel v januári 1942 a podieľal sa na deportáciách gréckych Židov. V roku 1944 bol členom Eichmannovho komanda, ktoré malo za úlohu organizovať odsun Židov z Maďarska. Aj tu využíval praktiky, ktoré sa mu osvedčili už na Slovensku, nechával si platiť za prázdne sľuby.

V čase jeho neprítomnosti na Slovensku vrcholili v roku 1943 prípravy na obnovenie deportácií – autorka upozorňuje na aktivity Tuku, ale aj prezidenta Tisu.

Vo štvrtej kapitole je v centre pozornosti problematika druhej etapy deportácií po potlačení SNP, keď Nemei definitívne prebrali iniciatívu v riešení židovskej otázky na Slovensku a vláda prakticky kapitulovala. Wisliceny sa v tomto čase na Slovensku už veľmi neangažoval. Definitívne sa rozišiel so svojim priateľom Eichmannom a v máji 1945 bol zatknutý. Prvé výsluchy absolvoval ako svedok v Norimbergu, neskôr bol prevezený do Bratislavy. Dlho popieral svoju účasť na vyhľadovaní Židov, odvolávajúci sa na to, že ako vojak plnil rozkazy.

V závere autorka charakterizuje Wislicenyho ako pragmatického antisemitu, nebol fanatikom

ako Eichmann, „zo Židov si urobil dobre platebný kšeft“.

Kniha prináša množstvo nových, dodnes nepublikovaných archívnych dokumentov, ktoré autorka získala počas svojho štúdia v zahraničných archívoch. Treba oceniť profesionalitu a objektivnosť, s akou problematiku spracovala.

I. Baka

BENE, J. – SZABÓ, P.: *HUSZONNÉGYES HONVÉDEK A KÁRPÁTOKBAN. A M. KIR. 24. GYALOGHADOSZTÁLY TORTÉNETE 1944 – 45.* Nyiregyháza, Jósa András Múzeum 1997, 175 s.

Kniha maďarského autorského tandemu nadväzuje na ich predošlú publikáciu, v ktorej sledovali osudy vojakov pri Done pochádzajúcich zo severovýchodného Maďarska. Aj tentoraz sledujú osudy maďarských vojakov pochádzajúcich z tohto teritória, čo roku 1944 nastúpili službu v 24. pešej divízii, ktorá mala pôvodne veliteľstvo v Užhorode. Napriek tomu, že sami autori v úvode píše, že publikácia má skôr regionálny rozsah, predsa je pozoruhodným príspevkom o účasti maďarských vojakov v záverečnej fáze druhej svetovej vojny. Okrem toho je to aj v maďarskej historiografii významný pokus o spracovanie histórie jednej divízie. Úsilie autorov bolo limitované prameňmi. Mohli sa opierať len o zachované pramene (o 1. maďarskej armáde v rokoch 1944 – 1945 sa zachovali len útržkovité pramene), spomienky, bojové denníky.

Publikácia okrem úvodu pozostáva z 8 kapitol. Každá zahŕňa okrem historickej časti aj spomienky očítých svedkov na prežitú udalosť v tom-ktorom časovom úseku. Práve tieto časti najviac približujú atmosféru doby, pocity dôstojníkov a vojakov a ich úsilie prežiť.

Prvá kapitola (*Mobilizácia 24. pd a jej nástup na haličské územie /18. februára – 23. apríla 1944/*) sa venuje vzniku, formovaniu a vyzbrojeniu divízie. Jej početný stav bol takmer 20 000 mužov, z toho asi 20 – 25 percent bolo Rumunov, Rusínov, Srbov a Slovákov, ktorí sa prevažne dostali do útvarov v Užhorode, Mukačeve a v Chuste. Autori tu patričnú pozornosť venujú kvalite „vojenských kádrov“ (bojové skúsenosti z frontu, vycvičenosť atď.)

Druhá kapitola (*Krst ohňom pred Koľomou /24. apríla – 12. mája 1944/*) sa zaoberá s prvými bojmi divízie, kde sa spolu s inými maďarskými a nemeckými zväzkami pokúsili o viacero prevažne len spočiatku čiastočne úspešných a potom odrazených protisečí, v ktorých utrpeli veľké straty. Od 17. apríla do 15. mája 1944 24. pd mala

390 mŕtvych (z toho 19 dôstojníkov), 785 nezvestných (z toho 4 dôstojníci) a 2390 ranených (z toho 110 dôstojníkov).

V tretej kapitole sa autori venujú zákopovým bojom (12. mája – 23. júla 1944), budovaniu a organizácii obrany s ťažiskom na Prute a za obranným úsekom 1. maďarskej armády, ale ešte pred Karpatmi. V tom čase už divízia patrila pod nemecký XI. zbor.

Štvrtá kapitola pojednáva o sovietskom prielome cez front 1. maďarskej armády (23. júla – 27. júla 1944). Po zatlačení nemeckej 1. tankovej armády od Lvova na západ sa maďarská 1. armáda dostala do nebezpečnej situácie. Svojím severným krídlom pred Dnestrom tvorila najvýchodnejší oblúk frontu a núkala možnosť sovietskeho obchvatu. Práve preto 1. maďarská armáda v noci na 21. júla začala ústup. Plánovitý ústup a odpútanie od nepriateľa sa však nepodarilo. To isté sa týkalo nižších jednotiek i 24. pd. Malo to aj príčiny vo veliteľských schopnostiach veliteľa divízie, lebo neskoro rozpoznal situáciu svojho suseda (7. pd), ktorý už 24. 7. odolával nepriateľskému prielomu. Napriek tomu nevydal veliteľom plukov, práporov či delostreleckých oddielov žiadny rozkaz. Panický ústup nastal, keď sa 25. júla priblížili sovietske tanky. Najväčšie straty utrpela divízia v delostrelectve a v ťažkých pechotných zbraniach.

V piatej kapitole sa autori venujú ústupovým bojom a ústupu cez Karpaty a Karpatskú Ukrajinu (28. 7. – 4. 11. 1944). Najprv zaujala obranu 24. pd v Huňadyho postavení. Toto postavenie nebolo vybudovanou obrannou líniou, ale kvalifikované ako územie pripravené na obranu. Palebné postavenia a úkryty boli len na uzavretých cestách a v dolinách potokov. V bocho koncom júla 1944 divízia utrpela veľké straty: od februára 1944 stratila 40 percent pechoty a 50 percent delostrelectva. Najväčšie straty postihli 24. peší pluk, z ktorého veľká časť rusínskych, rumunských a slovenských vojakov sa počas operácie po 23. júli dostala do sovietskeho zajatia alebo sa pridala k partizánskym skupinám, prípadne dezertovala.

Karpatsko-duklianska operácia zastihla vojská maďarskej armády v Huňadyho postavení. Najťažšie sovietske útoky smerovali proti maďarskej 1. horskej brigáde a maďarskej 10. pešej divízii. Vojská 4. ukrajinského frontu ohrozovali ľavé krídlo 1. maďarskej armády, a tým jej ústupové a prísunové komunikácie. Maďarská armáda 23. septembra začala ústup povolený aj veliteľstvom Heeresgruppe Nord Ukraine. 24. pd ustupovala až po pevnostnú líniu Szent László a Árpádovu líniu. Horthyho proklamácia 15. októbra zastihla jednotky 24. pd v Arpádovej línii v podriadenosti

VI. zboru 1. maďarskej armády. Po útoku 18. armády 4. ukrajinského frontu 1. maďarská armáda ustupovala s cieľom zastaviť sovietsky útok v strednej časti Tisy. 24. pd ustupovala do Chustu, neskôr do Vinogradova a 30. a 31. októbra k Tise. Niektoré súčasti divízie týždeň zdržiavali sovietsky postup v Čope.

V šiestej kapitole sa opisujú boje pozdĺž Tisy, Bodrogu a Hornádu. V polovici decembra 1944 po ústupe zo severovýchodného Maďarska smerom na Slovensko, 24. pd zaujala tzv. postavenie Ruža. Najťažšie ústupové boje viedla v údolí Hornádu, kde odrážala útoky rumunskej 21. pd. 16. decembra 24. pd opustila obec Forró a v údolí Hornádu a Bodvy ustupovala po Buzicu. 18. decembra držala obranu v úseku Perín-Seňa.

Siedma kapitola opisuje ústupové boje na území Slovenska (20. decembra 1944 – 4. apríla 1945). Koncom decembra 1944 útvary 24. pd boli južne od Rožňavy na Silickej planine. Rumunské vojská (divízie 6. zboru 4. armády) už 20. decembra dosiahli planinu, ale ich ďalší postup zastavila nemecká 4. horská divízia. Z jednotiek 24. pd sa do bojového dotyku s rumunskými vojskami dostali najprv tri práporov 12. pešieho pluku. Na úsek tohto pluku útočili Rumuni v smere Lipovník a Krásnohorská Dlhá Lúka. Vľavo od 12. pluku v Krásnej Hôrke bol v obrane 21. peší pluk, ktorého zvyšky boli reorganizované na prápor. 20. januára 1945 ustúpila 24. pd zo Silickej planiny cez Rožňavu, ďalej cez Dobšínú a Helpu pozdĺž Hrona. Koncom januára 1945 24. pd prišla do Brezna a odtiaľ pokračovala k Hroncu. Nemecký XXIX. zbor 8. armády tu vybudoval dlhú obrannú líniu s ťažiskom v Hronci, pretože v tu sa údolí Hrona stretali viaceré doliny a cesty. 24. pd sa stala súčasťou uvedeného nemeckého zboru spolu s ďalšími tromi nemeckými divíziami (76., 15. pešia divízia a 101. Jägerdivision). Maďarská divízia bola roztrieštená a jej jednotlivé práporov boli vklínené do nemeckej 101. a 15. divízie. Autori aj v tejto časti venujú pozornosť organizovaniu obrany, ich výklad opäť dopĺňajú spomienky priamych účastníkov a citáty z bojového denníka niektorých práporov. Po spustení sovietskeho a rumunského útoku od Zvolena na Banskú Bystricu sa maďarské jednotky z Banskej Bystrice stiahli a pokračovali ďalej cez Harmanec. Ťažké straty utrpel 1. prápor 21. pešieho pluku, ktorý bol takmer celý zničený. Podobné straty mali aj práporov 12. pešieho pluku.

V ôsmej kapitole autori píšu o ukončení bojov 24. pd v Štubnianskych Tepliaciach. Po ústupe z Banskej Bystrice mala 24. pd zaujať obranné postavenie na línii: údolie potoka Teplice – Štubnianske Teplice, Čremošné a do 6. apríla

zabezpečiť stiahnutie nemeckej 101. Jägerdivision, ktorá mala zaujať obranu v okolí Mošoviec. Práve okolnosť, že útvary 24. pd boli znovu pohromade, umožnila uskutočniť riskantný krok: prechod na stranu protivníka. Autori opisujú nadviazanie kontaktov s rumunskou 1. jazdeckou divíziou a uskuutočnenie prechodu zvyškov 24. pd.

Práca okrem fotoprílohy obsahuje zoznam a funkčné zaradenie dôstojníckeho zboru štábu divízie a divíziálnych jednotiek, jednotlivých plukov divízie podľa práporov, zoznam padlých pochádzajúcich zo župy Szabolcs-Szatmár-Bereg zoradených podľa bydliska a mapové náčrty. V poznámkovom aparáte nájdeme všetky relevantné informácie o veliteľoch na rôznych stupňoch velenia.

Viaceré časti práce sú doplnením medzier v našich poznatkoch o činnosti nemeckých a maďarských vojsk v rokoch 1944 – 1945 na území Slovenska, preto je prínosom aj pre slovenskú vojenskú historiografiu.

F. Cséfalvay

IRVING, D.: *NORIMBERK – POSLEDNÍ BITVA*. Grafoprint Neubert, Praha 1997, 304 s. + 32 príloh.

Meno anglického spisovateľa Davida Irvinga nie je priaznivcom literatúry faktu určite neznáme. Ťažisko Irvingovej tvorby je zamerané na dejiny nacistického Nemecka a jeho popredných predstaviteľov. Medzi najznámejšie tituly patria *Tajné zbrane* (Praha 1969), *Josef Goebbels – Deníky 1938* (Litvinov 1992), *Luftwaffe – Vzestup a pád. Život maršála Luftwaffe Erharda Milcha* (Brno 1995), *Rommel – Liška pouště* (Brno 1995) a *Hermann Göring* (Brno 1996).

Český preklad knihy *Norimberk*, s podtitulom *Poslední bitva*, je takisto venovaný novodobým nemeckým dejinám – 16 mesiacov trvajúcemu súd-nemu procesu s hlavnými nacistickými vojnovými zločincami. O jeho priebehu už existuje bohatá literatúra, lenže doposiaľ boli veľmi málo známe širšie súvislosti pozadia procesu, konflikty medzi zástupcami víťazných mocností, zákulisné machinácie i samotný priebeh exekúcie na smrť odsúdených hitlerovských prominentov. Nové vedomosti o týchto faktoch prináša práve toto dielo. Čitateľ sa v ňom dozvedá podrobnosti o rozdielnosti názorov súdnej poroty na vinu a trest obžalovaných, priebehu záverečného hlasovania i posledných slovách a gestách popravených. Autor prichádza s vlastnými vysvetleniami niektorých nejasných udalostí, napr. záhadnej samovraždy ríšskeho maršála Her-

manna Göringa. Množstvo tohto doposiaľ nevyťaženeného materiálu sa D. Irvingovi podarilo spracovať vďaka denníkom a poznámkam hlavných aktérov procesu: sudcov, obhajcov, žalobcov a obvinených. Nosnou témou knihy sú autorove pochybnosti o pravdivosti doterajších interpretácií o vine a nevine obžalovaných. Jeho tvrdenia sú preto neraz až provokujúce (napr. postoj ku tzv. konečnému riešeniu, splynovaniu väzňov v koncentračných táboroch, alebo prípad Rudolfa Hessa). Veľmi tvrdé sú tiež autorove porovnania zločinov súdených nacistov s právnymi neospravedliteľnými konaniami víťazných Spojencov. D. Irving prirovnáva vraždenie nevinných ľudí v nacistických koncentrákoch s barbárskym bombardovaním nemeckých civilných objektov, pričom zverejňuje šokujúci zámer Churchillovej vlády zo začiatku roka 1944, ktorého cieľom bolo vyvraždenie obyvateľstva nemeckých miest jedovatými plynmi. Informuje čitateľa aj o lynčovaní nemeckých zajatcov britskými a americkými vojakmi v posledných týždňoch druhej svetovej vojny. Mimoriadne drastické sú pasáže o zaobchádzaní so zatknutými hitlerovskými činiteľmi. Iste, boli to zločinci, ale krutým zaobchádzaním sa ich väzňatelia sami degradovali na úroveň nacistov. Za tieto delikty však neboli nikdy súdení. Ako je totiž známe, víťazov nesúdi nikto, iba dejiny. Publikácia *Norimberk – Poslední bitva* sa tak nedotýka len historických a politických problémov, ale kladie aj filozofické a etické otázky.

Kniha je chronologicky rozčlenená na 22 kapitol, od príprav procesu cez jeho priebeh až po vynesenie rozsudkov, Göringovu samovraždu a popravu deviatich odsúdencov. Dopĺňa ju 32 sčasti farebných obrazových príloh na kriedovom papieri a rozsiahly poznámkový aparát.

T. Klubert

HANZLÍK, F. – POSPÍŠIL, J. – POSPÍŠIL, J.: *SLUHA DVOU PÁNŮ*. Vizovice, Nakladatelství Lída – A. J. Rychlík 1999, 446 s.

František Hanzlík, pedagogický pracovník v odboroch politológia – história na Fakulte ekonomiky obrany štátu Vysokej vojenskej školy pozemného vojska vo Vyškově na Morave, nie je pre profesionálnych historikov a čitateľskú verejnosť so záujmom o históriu v Českej republike i Slovenskej republike, neznámym autorom. Zaoberá sa otázkami povojnového vývoja bývalého Československa s dôrazom na obdobie rokov 1945 – 1948, ku ktorým publikoval viacero vedeckých

štúdií, článkov, statí a monografiu *Únor 1948 – výsledek nerovného zápasu. Tajné služby na cestě k moci (Praha 1997)*. V spolupráci s dvojicou právnikov, Janom Pospíšilom a Jaroslavom Pospíšilom, z ktorých prvý bol za komunistického režimu politicky perzekvovaný a v súčasnosti aktívne pracuje v Konfederácii politických väzňov a druhý sa zaoberá literárnou činnosťou, osobitne literatúrou faktu, pripravil pre český knižný trh aj publikáciu *Sluha dvou pánů*. Knihu vydalo v lete 1999 moravské nakladateľstvo Lída – A. J. Rychlík v edícii Otisky.

Netradičné zloženie autorského tímu zodpovedá netradičnému charakteru práce, ktorá je svojím obsahovým zameraním významným príspevkom k prehĺbeniu poznania o úlohách a praktikách vojenskej tajnej služby (obraného spravodajstva – OBZ) a vojenskej justície po 2. svetovej vojne, v čase zápasu o osud demokracie v Československu a v tzv. počiatočnom období budovania komunistického režimu po februári 1948. Publikácia sa skladá z dvoch relatívne samostatných a zdanlivo nevyrovnaných častí, ktoré sa však v skutočnosti vzájomne dopĺňajú a vytvárajú logický celok.

Prvá časť (36 s.) z pera F. Hanzlíka stručne objasňuje historické súvislosti vzniku OBZ v povojnovej čs. armáde a činnosť tejto zložky pod priamym riadením KSČ a v jej prospech do mocenského a štátneho prevratu vo februári 1948, ako aj v rámci nasledujúcich politických perzekúcií oponentov komunistického režimu. Jadro druhej časti predstavuje pomerne rozsiahly dokument (318 s.) ako výpoveď človeka, ktorý bol nielen pri zrode OBZ a riadení jej činnosti, ale ktorý sa súčasne v rôznych funkciách v štátnej a vojenskej justícii spolupodieľal na nezákonných a vykonštruovaných politických procesoch a čistkách na prelome 40. a 50. rokov. Ide o žiadosť dr. Karla Vaša z decembra 1955 o obnovu súdneho procesu, na základe ktorého bol rozsudkom vojenského kolégia Najvyššieho súdu v ČSR v roku 1953 odsúdený na trest odňatia slobody na doživotie pre velezradu, vyzvedačstvo a spoluvinu na vražde. S obsahom tejto jeho žiadosti priamo súvisí jedenásť ďalších dokumentov. Všetky pochádzajú z bývalého archívu ÚV KSČ.

Titul publikácie *Sluha dvou pánů* je pre osobu Karla Vaša viac ako príznačný. Ako predvojnový člen KSČ na Podkarpatskej Rusi a po rozbití Československa ilegálny stranícky pracovník odišiel v lete 1940 do ZSSR, kde sa dal dobrovoľne k dispozícii sovietskym bezpečnostným orgánom, aby im podľa vlastných slov „pomáhal odhalovať řadu špionů, kontrarevolucionářů a protisovětských

elementár“. S NKVD úzko spolupracoval aj po svojom vstupe do čs. vojenskej jednotky v ZSSR. Vykonával funkciu dôstojníka 2. oddelenia (spravodajského) štábu 1. čs. brigády a v januári 1945 sa stal zástupcom prednostu novovytvoreného oddelenia OBZ 1. čs. armádneho zboru, vtedy npor. v zálohe Bedřicha Reicina. Po menovaní Reicina za náčelníka Hlavnej správy OBZ ministerstva národnej obrany, bol krátky čas prednostom oddelenia OBZ zboru. Neskôr aj on odišiel na HS OBZ, do funkcie náčelníka oddelenia vonkajšej ochrany. Ako druhý najvyšší funkcionár OBZ mal prístup ku všetkým informáciám, ktoré jednotlivé zložky OBZ získali. Karel Vaš nielenže tieto informácie odovzdával sovietskym bezpečnostným orgánom, ale podľa ich pokynov aj spolu s B. Reicinom riadil činnosť OBZ a osobne zabezpečoval plnenie niektorých úloh v prospech NKVD.

Od roku 1947 pracoval Karel Vaš vo vojenskej justícii. V januári 1948 bol ako vyšetrojúci sudca poverený prípadom generála Heliodora Píku a výrazne sa podieľal na vypracovaní konceptu jeho obžaloby. Pri samotnom procese s Píkom, ktorý skončil vynesením rozsudku smrti, potom pôsobil ako expert – zástupca žalobcu. V marci 1951 bol v súvislosti s „prípacom Reicin“ zbavený funkcií vo vojenskej justícii, prepustený z armády a neskôr zatknutý orgánmi vojenskej kontrarozviedky.

Publikovaná žiadosť Karla Vaša o obnovu súdneho procesu je v kontexte opisu jeho „zásluh“ v uvedených funkciách obhajobou i obžalobou zároveň. Obžalobou nielen jeho osoby, ale i zločiek, v ktorých pôsobil a systému, ktorému slúžil. Spolu s ďalšími dokumentmi obsahuje množstvo informácií o podriadenosti OBZ a vojenskej justície cieľom a záujmom KSČ, je svedectvom o nezákonnosti postupov a praktík týchto zločiek, o porušovaní platného právneho poriadku i vojenských služobných poriadkov. Poodhaľuje ako spôsoby ich práce, tak aj organizáciu, fungovanie a vzájomné prepojenie s inými štátnymi inštitúciami, vrátane istej personifikácie. Potvrdzuje a dopĺňa doteraz neznáme skutočnosti, napríklad o účasti OBZ na zatýkaní čs. občanov a ich deportácii do táborov v ZSSR do roku 1948, o justičnej vražde generála Píku a pod. Prináša aj rad nových dôkazov o tom, že štátna suverenita ČSR bola výrazne obmedzovaná a ovplyvňovaná neprípustnými zásahmi zo strany ZSSR.

Napriek tomu, že žiadosť o obnovu súdneho konania Karla Vaša obsahuje mnohé subjektívne hodnotenia a závery, o ktorých je možné pochybovať, predstavuje jej publikovanie vítanú príležitosť nazrieť do zákulisia povojnového vnútropolitického

diania, a to prostredníctvom autentickej výpovede jedného z režisérov i hercov viacerých vtedajších „hier“. Publikácia *Sluha dvou páni*, tak ako celok prináša nielen bohatý a v mnohých smeroch nový faktografický materiál vychádzajúci z archívnych prameňov, ale vytvára aj priestor na zamyslenie a ďalšie skúmanie nastolených otázok, ktoré nemajú len historické súvislosti, ale sú aj momentom pre súčasnosť a budúcnosť.

J. Štaigl

K M I E C I K, T.: *POLSKIE LOTNICTWO WOJSKOWE W LATACH 1945 – 1962. ORGANIZACJA, SZKOLENIE I PROBLEMY KADROWE.* Warszawa, Akademia Obrony Narodowej – Wojskowy Instytut Historyczny 1999, 496 s.

Poľská vojenská historiografia je známa mimoriadne bohatou produkciou prác, ktoré sa zaoberajú širšími alebo čiastkovými otázkami vojenskej histórie krajiny. Výrazne pokročila aj pri objasňovaní historického vývoja poľských ozbrojených síl, armády, druhov vojsk a ich jednotiek. Odrzkadľuje to okrem iného vzťah k národným dejinám a ich vojenským aspektom, miesto a postavenie armády v spoločnosti, a v neposlednom rade aj úlohu vojenskohistorických inštitúcií.

Medzi publikáciami s vojenskohistorickou problematikou, ktoré boli vydané v roku 1999, je aj práca Tadeusza Kmiecika, vedeckého pracovníka Vojenského historického ústavu vo Varšave, o vývoji poľského vojenského letectva v rokoch 1945 – 1962. Ide o internú publikáciu Akadémie národnej obrany vo Varšave, určenú predovšetkým jej pedagógom a poslucháčom, ktorá sa však objavila aj na knižnom trhu.

V úvode autor podrobne analyzuje predchádzajúce práce, vedecké štúdie a state domácich a zahraničných poľských historikov k danej problematike. Ďalej tu vymedzuje a zdôvodňuje časové ohraničenie svojej práce od mája 1945 (presun poľských leteckých jednotiek, ktoré v čase vojny pôsobili na západnom a východnom fronte, z územia Nemecka do Poľska) do roku 1962 (vytvorenie Inšpektorátu letectva, Veliteľstva operačného letectva a Veliteľstva vojsk letectva a protivzdušnej obrany štátu na základe doterajšieho Veliteľstva leteckých vojsk a protileteckej obrany štátneho územia). Zdôrazňuje, že pri výskumnej práci sledoval predovšetkým tieto okruhy problémov: a) stav vojenského letectva v roku 1945, jeho prechod na mierovú organizáciu a nasledujúci organizačný vývoj v nadväznosti na vnútropoli-

tické a medzinárodné podmienky, b) rozvoj systému protivzdušnej obrany štátu, c) výstavba letiskovej štruktúry, d) personálna politika a politické represie v leteectve, e) vývoj názorov na použitie letectva a f) vývoj vojenského leteckého školstva, vedecko-výskumných ústavov a leteckého priemyslu.

Samotný text práce T. Kmiecik rozdelil do troch kapitol s vnútorným členením na podkapitoly. Sú koncipované chronologicko-problémovou formou a majú analyticko-syntetický charakter.

Prvá kapitola je venovaná obdobiu rokov 1945 – 1949. Autor vychádza zo skutočnosti, že základom povojnového poľského letectva sa stali letecké jednotky, ktoré v čase vojny vznikli v ZSSR. Letecké kádre z poľských vzdušných síl na Západe neboli plne využité. Do poľského letectva na východnom fronte boli pritom začlenení mnohí príslušníci Červenej armády i celé jej letecké jednotky, v dôsledku čoho bolo na konci vojny skutočne národným len do istej miery. Prechod z vojrovej organizácie letectva na mierovú bol preto na jednej strane spojený s vytvorením jeho štruktúry zodpovedajúcej ekonomickým možnostiam štátu a na druhej strane s prípravou vlastných kádrov, ktoré mali nahradiť sovietskych špecialistov vo veliteľských i technických funkciách. Koncom 40. rokov organizačnú štruktúru vojenského letectva tvorilo sedem bojových plukov, jeden dopravný pluk a dve letecké školy (s. 12). V tomto čase sa začala pripravovať aj výstavba letectva vojenského námorníctva a rozpracovávali sa koncepcie systému protivzdušnej obrany. Poľský priemysel vytváral bázu na výrobu vlastných spojovacích, dopravných a školských lietadiel. Názory na použitie vojenského letectva vychádzali zo zovšeobecnených skúseností sovietskych leteckých armád v 2. svetovej vojne.

V druhej kapitole sa autor zaoberá otázkami urýchlenej výstavby vojenského letectva a vojsk protileteckej obrany štátneho územia v rokoch 1950 – 1955. Dokumentuje, ako pod tlakom sovietskeho generálneho štábu pristúpilo poľské MNO na čele s maršalom K. Rokossovským k ich intenzívnemu budovaniu (ako aj ostatných druhov vojsk), a to v súlade s útočnými i obrannými úlohami, ktoré mala poľská armáda plniť podľa predstáv Moskvy na hlavnom strategickom smere stredoeurópskeho bojiska. Kmiecik uvádza, že napriek istému spomaleniu tohto procesu a zrušeniu niektorých leteckých jednotiek po smrti J. V. Stalina, malo koncom roka 1955 poľské vojenské letectvo (vojskové i vojenského námorníctva) spolu 249 útvarov, z toho 28 bojových plukov v organizácii desiatich leteckých divízií a 201 školských

a tylových jednotiek (s. 171). Do systému protileteckej obrany štátu boli v decembri 1954 začlenené tri divízie stíhacieho letectva (osem plukov), tri divízie stíhacieho frontového letectva (päť plukov), jeden stíhací letecký pluk vojenského námorníctva a tri divízie (12 plukov) a štyri samostatné pluky protiletadlového delostrelectva (s. 178). Letecký priemysel začal v roku 1953 vyrábať podľa sovietskej licencie prúdové lietadlá MiG-15. Vývoj názorov na použitie vojenského letectva a na protileteckú obranu začala ovplyvňovať možnosť vedenia bojovej činnosti s atómovými zbraňami, ale aj poznatky z vojny v Kórei.

Záverečná kapitola je predovšetkým analýzou organizačného vývoja vojenského letectva a protivzdušnej obrany štátu po ich začlenení do spojených ozbrojených síl Varšavskej zmluvy. S tým je spojený aj vývoj názorov na použitie letectva v rámci koalície vojenskej doktríny. Rozvoj systému protivzdušnej obrany štátu vychádzal najmä z poznania, že v podmienkach použitia jadrových zbraní narastá význam raketových vojsk a taktického letectva. V súvislosti s organizačnou výstavbou vojenského letectva a PVOŠ si autor všimá aj personálny pohyb, ktorý sa uskutočnil v nadväznosti na odchod sovietskych veliteľov a poradcov z poľskej armády po roku 1956, ako aj novú produkciu leteckého priemyslu. Ukazuje, že tá odzrkadľovala najmä vznik stíhacieho a bombardovacieho letectva, a to vlastnými modifikáciami lietadla MiG-17 PF.

Text publikácie doplná 22 príloh v podobe organizačných schém, tabuliek, a prepisu dokumentov. Pomerne rozsiahla bibliografia uvádza zdroje a pramene, z ktorých autor čerpal. Víťaným doplnkom práce je menný register a vysvetlivky použitých skratiek. Monografia T. Kmiecika je nesporne podnetom pre českých a slovenských vojenských historikov na podobné spracovanie historického vývoja vojenského letectva bývalej československej armády.

J. Štaigl

KRONIKA

MEDZINÁRODNÉ SYMPÓZIUM K BEZPEČNOSTNEJ POLITIKE A VOJENSKÝM MISIÁM FRANCÚZSKA V 20. ROKOCH

V dňoch 2. až 4. 12. 1999 sa v Národnom centre vedeckých výskumov (Centre National de la Recherche Scientifique – C.N.R.S.) v Paríži konalo sympóziium pod názvom *Budovanie novej bezpečnosti: Vojenská spolupráca Francúzska s krajinami strednej a východnej Európy v 20. rokoch*. Sympóziium usporiadalo Stredisko vojenských historických štúdií, Historická služba pozemného vojska (Centre d'études d'histoire de la Défense et le Service historique de l'armée de Terre vo Château de Vincennes – C.E.H.D.), za účasti ostatných historických služieb a univerzitných inštitúcií, najmä Strediska štúdií germánskeho a podunajského sveta Univerzity Paríž IV. a pod patronátom ministra obrany Alaina Richarda, ktorý sympóziium aj slávnostne otvoril.

Oficiálnym rokovacím jazykom bola francúzština a sympózia sa zúčastnilo vyše 200 odborníkov z rôznych krajín sveta: z USA, Ruska, západnej, južnej, strednej i severnej Európy, a pochopiteľne, najviac z Francúzska. Sympóziium bolo rozvrhnuté do piatich rokovacích poľní s limitovanými 15-minútovými vystúpeniami referentov, pričom po 4 – 5 referátoch pravidelne nasledovala 30 – 45-minútová diskusia. Otvoril ho profesor Jaques Bariety z Univerzity Paríž IV.

Prvému rokovaciemu poľdňu predsedal profesor Piotr Wandycz a rokovanie sa zameralo najmä na všeobecný rámec – na celkovú víziu francúzskej politiky a vojenskej politiky v strednej a východnej Európe po prvej svetovej vojne. Maršalovi Fochovi a francúzskemu vojenskému systému v strednej Európe bolo venované vystúpenie prof. Jean-Paula Bleda z Univerzity Paríž IV. O francúzskej diplomacii a armáde pred problémom hranice na Východe v rokoch 1923 – 1925 hovoril referát pani Nicole Jordanovej z USA. Úlohu Francúzska pri príprave dôstojníkov strednej a východnej Európy v 20. rokoch osvetlil referát prof. Bernarda Michela z Univerzity Paríž I. Podplukovník Frédéric Guelton z C. E. H. D Château Vincennes podal typológiu francúzskych vojenských misií v Európe po prvej svetovej vojne. Bulharský pohľad na perspektívy francúzskeho vojenského vplyvu na Balkáne (1920 – 1930) priniesla prof. Snezhana Dimitrova z Bulharska. Pohľad na vojenskú politiku Francúzska voči Maďarsku začiatkom 20. rokov ilustrovalo vystúpenie prof. Paula Gradvohla z Paríža a prof. Jacques Bariety sa ešte venoval Locarnu a bezpečnostnej politike Francúzska vo východnej Európe

Druhý poľdeň rokovania, ktorému predsedal prof. Georges Castellan z Univerzity Paríž III., bol predovšetkým venovaný Poľsku – francúzsko-poľskej spolupráci, ale aj vzťahom s pobaltskými krajinami. Profesor Yalskej univerzity Piotr Wandycz hovoril o mieste francúzskeho spojenectva v zahraničnej politike Poľska v 20. rokoch. Konkrétne spojenectvom medzi Poľskom a Francúzskom v roku 1921 sa zaoberal príspevok prof. Andrzeja Ajnenkiela z Varšavy. Referát Henryka Bulhaka, tiež z Poľska, hovoril o rozvoji, ale aj krízach francúzsko-poľského vojenského spojenectva. Francúzsku vojenskú misiu v Poľsku v 20. rokoch priblížilo vystúpenie prof. Tadeusza Paneckého z Vojenského historického ústavu z Varšavy. Rôzne pohľady na francúzskych a poľských dôstojníkov v 20. rokoch podala Maria Pasztorová z Poľskej akadémie vied. Pod názvom *Trhlina v systéme spojenectva v stredovýchodnej Európe: opozícia (rozpor) medzi Poľskom a Československom*, predniesla svoj referát mladá historička Isabelle Davionová z Paríža. Napokon poľský blok uzavrel Andrzej Nieuwazny príspevkom o využívaní histórie pri rozvíjaní poľsko-francúzskych vzťahov po roku 1918. Záver rokovania tohto poľdňa zaplnil referát Louis Clerca z Fínska o vojenskej spolupráci medzi Francúzskom a Fínskom, a o pobaltských krajinách a francúzskom námorníctve na Balte hovoril Philippe Lasterle z Historických služieb námorníctva.

Tretí rokovací poľdeň pod predsedníctvom prof. Bernarda Michela bol venovaný francúzskej spolupráci s Československom, Malej dohode a ďalším štátom južnej Európy. Dr. Philippe Hauser z Univerzity Paríž I. vystúpil s príspevkom *Vymenovanie generála Pellého za vedúceho francúzskej vojenskej misie v Československu v r. 1919 a jeho dôsledky*. Referát PhDr. Mariána Hronského, CSc. z Vojenského historického ústavu z Bratislavy odznel pod názvom *Úloha francúzskej vojenskej misie v bojoch na Sloven-*

sku a pri utváraní hraníc Slovenska v roku 1919. O francúzsko-československej dileme 20. rokov (1919 – 1924) bol referát archívára Yvona Lacaza z Paríža pod názvom *Prostá vojenská spolupráca alebo podpisanie obmedzujúcej vojenskej dohody*. Napokon česko-slovenský blok uzavrelo vystúpenie Dr. Petra Jacksona z Univerzity vo Walese pod názvom: *Vojenská spolupráca a francúzsko-česká spolupráca v rokoch 1924 – 1932*. Záver tohto rokovacieho poldňa zaplnili referáty venované spolupráci Francúzska s Juhosláviou. Celkový pohľad na francúzsku politiku na Balkáne v 20. rokoch podal Dr. Jean Nouzille z Schiltigheimu. Vojislav Pavlovič podrobil analýze vojenský aspekt francúzsko-juhoslovanských vzťahov v 20. rokoch a pracovník CEHD z Vincennes Thierry Sarmant podal obraz o Juhoslávii vo francúzskych operačných plánoch v strednej Európe (1919 – 1930).

Štvrtému rokovaciemu poldňu predsedal Dr. Jean Nouzille a bol venovaný najmä francúzskej spolupráci s Rumunskom. Vstupným príspevkom do tohto bloku bol referát Dr. Dumitru Predu z Bukurešti o francúzsko-rumunskej spolupráci v rokoch 1918 – 1919 a o budovaní mieru v Európe na konci 1. svetovej vojny. O mieste Rumunska v bezpečnostnom systéme Francúzska v 20. rokoch hovoril príspevok Dr. Traina Sandu z Francúzska. Dr. Maria Georgescu z Vojenského historického ústavu z Bukurešti analyzovala francúzsko-rumunské vzťahy v 20. rokoch. O význame francúzsko-rumunskej zmluvy z júna 1926 pre bezpečnosť Rumunska konkrétne hovoril referát plukovníka Petre Otu z Vojenského historického ústavu v Bukurešti. Profesor Jean-Noël Grandhomme zo Strasburgu na príklade misie námorneho poručíka Bazhera de Lanlay demonštroval pohľad na francúzsko-rumunské vzťahy. Francúzsku vojenskú materiálnu pomoc Rumunsku v 20. rokoch rozobral kapitán Christophe Mídan z Marseille. Napokon románsky blok uzavrel príspevok prof. Davida Watsona z Londýna na tému *Vojenská spolupráca medzi Francúzskom a Rumunskom* (november 1918 – jún 1926). Záver tohto rokovacieho poldňa zaplnil príspevok plukovníka Dimitra Minčeva zo Sofie o vojenských a politických francúzsko-bulharských vzťahoch po prvej svetovej vojne a referát profesora Ioannisa Loucasa z Grécka o francúzsko-gréckej vojenskej spolupráci v 20. rokoch.

Piaty rokovací deň za predsedníctva prof. Jean-Paula Bleda bol zameraný najmä na vojenskú priemernú výmenu, i predaj zbraní, a napokon dal priestor aj niektorým pohľadom na spoluprácu Francúzska s krajinami strednej Európy. Profesor Emmanuel Chadeau z Univerzity Charlesa de Gaulla v Lille III. poukázal na niektoré aspekty priemyselnej výmeny v oblasti letectva medzi Francúzskom a krajinami strednej Európy v rokoch 1918 – 1930. Profesor Patrick Facon z CEHD Vincennes referoval o francúzskej vojenskej leteckej misii v Poľsku a vzniku poľského letectva v 20. rokoch. O talianskej vojenskej misii vo Varšave (1919 – 1923) ako o málo známom konkurentovi vojenských dodávok Francúzska Poľsku, hovoril príspevok prof. Romaina Rainera z Milána. Ako o tútorstve bez prostriedkov hovoril o francúzskej námornej politike v balkánskych krajinách v rokoch 1919 – 1929 referát pracovníka CEHD, Historické služby námorníctva Patrieka Boureilla. Pohľad na diplomaciu, stratégiu a financovanie na príklade Juhoslávie rozobral príspevok Piera Jardina z Paríža (CNRS). Z nemeckého pohľadu francúzskej politiky zameranú na východ a juhovýchod Európy v medzivojnovom období hodnotil referát mjr. Petra Poppa z Postupimu. Anglický pohľad na francúzsku vojenskú a diplomatickú spoluprácu so strednou a juhovýchodnou Európou poskytol prof. John Keiger zo Standfordskej univerzity. S posledným referátom na tému *Malá dohoda očami francúzskych spravodajských služieb* (1919 – 1935), vystúpil plukovník Alain Porchet z CEHD vo Vincennes.

Záver sympózia na vysokej odbornej úrovni urobila profesorka Catherine Durandin (INALCO) z Paríža, pričom sumarizovala jeho poznávací prínos nielen z historického, ale aj politologického hľadiska. Zamýšľala sa nad podobnosťami, ale aj rozdielnosťami európskeho vývoja po prvej svetovej vojne a v súčasnosti i nad postavením, možnosťami, resp. víziami Francúzska a jeho politiky v dnešných integračných procesoch a pri budovaní novej identity bezpečnosti v Európe.

Francúzski usporiadatelia sa pripravujú vydať obsiahly zborník, do ktorého by mali byť zahrnuté aj ďalšie príspevky, ktoré z časovopriestorových dôvodov neboli v užšom výbere a neodznegli priamo na sympóziu. Vzhľadom na to, že celý priebeh sympózia je zachytený zvukovo i obrazovo, zaznamenané sú aj mnohé prínosné vystúpenia, ktoré odznegli v častiach vyhradených diskusií.

Nielen odborná, ale aj organizačná stránka bola na veľmi vysokej úrovni, čo pri podávaní organizátorom vyjadřil aj prof. P. Wandycz, keď konštatoval, že to bolo jedno z najlepších vedeckých podujatí, akého sa v živote zúčastnil. Pravda je však aj to, že organizátori toto podujatie pripravovali celé dva roky.

M. Hronský

MEDZINÁRODNÁ VEDECKÁ KONFERENCIA K 55. VÝROČIU SNP (SLOVENSKÉ NÁRODNÉ POVSTANIE 1944 – VSTUP SLOVENSKA DO DEMOKRATICKEJ EURÓPY, 8 – 10. JÚNA 1999 V BANSKEJ BYSTRICI)

Konferenciu organizovanú pod záštitou predsedu NR SR J. Migaša, ktorá sa konala v Múzeu SNP, otvoril riaditeľ tejto ustanovizne, J. Stanislav. Vo svojom úvode o poslaní konferencie povedal, že má pripomenúť nielen význam Povstania, ale aj prezentovať najnovšie výsledky výskumu. Už v úvodných pozdravoch a privítaniach rezonovala myšlienka, že SNP bolo pozitívnym zviditeľnením Slovenska pred demokratickým svetom, že v ňom Slovensko preukázalo politickú zrelosť, že bolo zápasom o zachovanie národa.

Úvodným historickým referátom bolo vystúpenie ministra obrany P. Kanisa. V historickej časti sa venoval prípravám a priebehu Povstania, novej štruktúre politického systému na povstaleckom území, ktoré fungovalo ako samostatná hospodárska jednotka. Podčiarkol vojenský význam udržania povstaleckého územia až do konca októbra 1944, pričom podľa neho Povstanie trvalo do mája 1945. Pripomenul faktografiu o počtoch príslušníkov armády a partizánov v SNP, zdôraznil demokratickosť antifašistického zápasu európskych národov, v ktorom významné miesto patrí i SNP.

V emotívne a do istej miery politologicky ladenom vystúpení K. Zavačká z Ústavu dejín štátu a práva hovorila o SNP a jeho odkazoch v súčasnej politike, najmä po roku 1993, po rozdelení ČSFR a vzniku samostatného Slovenska. Pripomenula, že aj v súčasnosti sa odvoláva na SNP, ale že napr. zákon z roku 1993 sa nezmiňuje o tom, že SNP sa prihlásilo k Československu. Nezabudla ani na rôzne pokusy premenovať bratislavské námestie SNP na námestie A. Hlinku. Tieto pokusy sa podarilo naposledy v roku 1995 odraziť.

Prof. P. Mešťan z Múzea židovskej kultúry sa vo svojom referáte na základe niektorých publikácií a článkov zaoberal dvojpoľným vedomím slovenského povojnového exilu, jednak k 14. marcu 1939, jednak k SNP. Podľa niektorých predstaviteľov exilu ani slovenský štát, ani SNP nemožno vymazať z dejín, pričom význam týchto dvoch fenoménov akoby dali na jednu úroveň. Keď sa venoval štúdiu Š. Polakoviča o ľudáctve, zdôraznil, že autor píše o pokrokovom demokratickom faktore, pričom zamľal všetky negatívne stránky a píše len o pozitívnych stránkach ľudáctva pred rokom 1938. Podľa Polakoviča len HSLS sa pričínila o svojbytnosť slovenského národa. Záseh Hitlera hodnotí ako nejakú škvrnu na ľudáctve. Za neskoršie chyby podľa Polakoviča nebola zodpovedná HSLS, ale iba Hitler, Tuka, Mach, preto si ľudáctvo nezaslúži, aby bolo označené za nacistické alebo fašistické.

A. Hrnko z Historického ústavu SAV vo svojom príspevku rozoberal vzťah Nemecka k Slovensku. Chronologicky stavaný referát začal udalosťami a procesmi od Mníchova, keď sa podľa neho vytratil vplyv Anglicka a Francúzska v stredo európskom priestore. Príživníkom týchto procesov údajne bolo Maďarsko a na novú situáciu, ktorú charakterizovala destabilizácia pomerov v strednej Európe a na geopolitickú zmenu slovenská politická reprezentácia nebola pripravená. V súvislosti so slovensko-nemeckými vzťahmi trochu čudne zaznel názor, keď pri zmienke o zmluve o ochrannom pásme z augusta 1939 vyzdvihol ako pozitívum, že Nemci ponechali Slovensku možnosť budovať vlastnú armádu, lebo tým sa zlepšili východiská pre Povstanie o päť rokov neskôr.

K. Gronski z Nemecka vo svojom referáte hovoril o zločinnom spôsobe vedenia vojny aj zo strany Wehrmachtu, zmienil sa o výstave „Verbrechen der Wehrmacht“, ktorá v Nemecku vyvolala veľký ohlas. Podľa prednášajúceho aj Sonderkommandá, aj Wehrmacht sa podieľali na vraždení civilného obyvateľstva. Malo to za následok, že Ukrajinci spočiatku vítali Nemcov ako osloboditeľov, ale veľmi rýchlo sa obrátili proti nim.

E. Ivaničková (HÚ SAV) vo svojom príspevku hodnotila vzťah Veľkej Británie k Slovensku a na základe štúdia dokumentov britského MZV dospela k názoru, že podľa britských pozorovateľov v auguste 1944 Slováci preukázali väčší odbojový duch ako Česi. V roku 1944 prezident Beneš hľadal britskú podporu a v polovici júla ěs. vláda Britom oznámila, že sa chystajú akcie proti Nemcom. Briti boli ochotní pomôcť, ale keďže tento priestor sa stával vojensko-operačnou zónou sovietskych armád, uznávajú sovietsky vplyv, svoju pomoc podmienili sovietskym súhlasom. V čase, keď sa predostrela, že Briti by bombardovali niektoré slovenské mestá, údajne Sovieti otáľali s odpoveďou. Medzitým vypuklo varšavské povstanie, kde sa údajne prejavila neochota Sovietov pomôcť.

J. Bystrický z Vojenského historického ústavu vo svojom vystúpení konštatoval, že po roku 1989 vyšlo veľa publikácií, podľa ktorých západná pomoc bola podmienená sovietskym postojom, pričom je to

nekritické preberanie argumentov britskej diplomacie. Vojnová činnosť na frontoch druhej sv. vojny prebiehala tak, že priestor Československa z vojenského hľadiska nepatril k exponovaným americkým a anglickým sféram a to ovplyvnilo aj dodávku vojenského materiálu. Preto napr. Briti neuvolnili 311. časť peruť na podporu Povstania, ako to v prípade Poľska urobili s 301. peruťou.

V súvislosti s varšavským povstaním so žiadosťou o pomoc v Moskve prednášajúci konštatoval, že britská strana vlastne nežiadala o sovietsky súhlas s britskou pomocou SNP, navyše Vyšinského odpoveď nie je taká, že by sovietska odpoveď bola zamietavá! Spojenci navyše nepotrebovali súhlas Sovietov, to bolo len zdôvodnením vlastného nezájmu poskytnúť pomoc. Spojenci totiž nemali vojenské a politické záujmy, aby zasiahli na Slovensku v prospech Povstania. V ďalšej časti sa venoval rokovaniu čes. emigrácie s britskými predstaviteľmi o britskej pomoci dbovej v Československu a neskôr konkrétne SNP. Podčiarkol aj fakt, že poľskú žiadosť o pomoc varšavskému povstaniu Briti neodbili s podmienkou súhlasu sovietskej vlády ako v prípade Slovenska.

S. Cambel z Historického ústavu SAV sa vo svojom príspevku venoval hospodárskemu životu na povstaleckom území a zaujímavo hovoril o intelektuálnom zázemí slovenskej agrárnej politiky. Východiskom slovenských ekonómov boli sociálne aspekty, aby národný dôchodok bol spravodlivo delený. Ich predstavy charakterizovalo hľadanie tretej cesty medzi kapitalizmom a socializmom. Regionalisti už v 30. rokoch kritizovali pražské vlády a za východisko si vytýčili regulované hospodárstvo. Agrárne predstavy povstaleckých politikov sa opierali o poznanie slovenských pomerov. Slovenské poľnohospodárstvo bolo veľmi roztrieštené, na Slovensku (v dôsledku uhorského dedičského práva) pripadalo na 1 gazdovstvo 39 parciel. Preto pre slovenské poľnohospodárstvo nemohla byť cieľom čiastočná pozemková reforma, na ktorej sa dohodli Beneš a Gottwald v decembri 1943. Reálne východisko sa hľadalo v družstevnej svojpomoci (v našom historickom povedomí má družstevníctvo hanlivý obsah, aj preto boli napr. družstevné ulice po r. 1989 premenované).

P. Šimunič z Vojenského historického ústavu vo svojom referáte Slovensko v druhej svetovej vojne – vojenské predpoklady SNP sa zamerával na širšie súvislosti vývoja Slovenska v rokoch druhej svetovej vojny, na právne zakotvenie zmluvných vzťahov s Nemeckom, na miesto Slovenska v rôznych nemeckých projektoch „Grossraum“-u, prehľadne informoval o účasti slovenskej armády v konflikte proti Maďarsku, neskôr proti Poľsku a ZSSR a o úsilí politického a vojenského vedenia znížiť účasť slovenskej armády na vojne po boku Nemecka. V ďalšej časti hovoril o predpokladoch vzniku Povstania, pričom SNP hodnotil ako pokus o zaradenie sa Slovenska na stranu protifašistickej koalície.

Osobitné a hlboko ľudské bolo vystúpenie Ing. I. Viesta: Rozpomienky na strýka gen. Viesta. V hlavnej časti vystúpenia sa I. Viest venoval poznámkam gen. Viesta, v ktorých od augusta 1939 zachytával veci verejné i súkromné a v závere sa zmienil o okolnostiach zatknutia povstaleckých generálov Viesta a Goliana. V rámci diskusie Mgr. Kováčiková z Múzea SNP informovala účastníkov konferencie o čiastočných výsledkoch archívneho výskumu v Archíve zahraničnej politiky Ruskej federácie, predovšetkým o slovensko-sovietskych vzťahoch v rokoch 1939 – 1941. Časťou predmetom hlásení sovietskeho vyslanca v Bratislave G. M. Puškina boli slovensko-nemecké vzťahy. Puškin pozitívne hodnotil zásah prezidenta Jozefa Tisa, vďaka ktorému Nemecko odvolalo M. Killingeru z vyslaneckého postu a informoval aj o nemeckých transportoch a o dohodnutých podmienkach prechodu nemeckých vojsk cez Slovensko.

Na druhý deň konferencie vystúpil so zaujímavým referátom I. Kamenec z Historického ústavu SAV o každodennom občianskom živote na povstaleckom území. Dôležitosť tejto témy podčiarkuje skutočnosť, že tzv. malé dejiny, a to každodennosť, ktoré nie sú podchytené v prameňoch, doteraz neboli v popredí záujmu historikov.

Každodenný život na povstaleckom území sa začal zabezpečovať už počas príprav Povstania. Známe sú kroky na prepravu finančných zdrojov na stredné Slovensko (dotýkalo sa to 2/3 finančných zdrojov slovenského štátu) pod zámienkou ohrozenia Bratislavy spojeneckým bombardovaním. Kolky, známky, a mnohé iné symboly štátnosti, napr. peniaze sa používali ako v slovenskom štáte. Na povstaleckom území existovalo prídelové hospodárstvo – na vtedajšie pomery dobre fungujúce (s dvoma bezmäsitými dňami v týždni). Okrem toho existoval aj voľný obchod s poľnohospodárskymi prebytkami. Na povstaleckom území bolo zabezpečené fungovanie zásobovania, zdravotníckych zariadení, výroby, dopravy, pošty a ďalších stránok života. Ťažkosť a problémy vznikli z alkoholizmu (najmä v ozbrojených silách, kde sa alkohol občas spojil s ozbrojeným násilím, napr. známy prípad v Hájnikoch).

Klaus Schönherr (Bundesarchiv – Militäarchiv Freiburg) sa vo svojom príspevku zmienil o nemeckých ozbrojených aktivitách na Slovensku jednak proti Povstaniu, jednak proti ČA v Karpatoch. O nasadení nemeckých jednotiek proti Povstaniu, o ich aktivite okrem bojov proti povstaleckému, priniesol

niektoré málo známe údaje (357. divízia, 154. záložná divízia, 14. SS divízia atď.). To, že dva mesiace trvalo prekonanie povstaleckého odporu, podľa neho ukazuje slabosť nemeckých jednotiek v 6. roku vojny. Keďže Povstanie spolu s operáciou Sovietov v Karpatoch bolo životnou hrozbou pre nemecké vojská, dokázali sa zmobilizovať natoľko, že túto hrozbu koncom októbra 1944 sa podarilo oddialiť aj na strednom Slovensku, aj v Karpatoch.

O. Vaněk z Vojenskej akadémie SNP v Liptovskom Mikuláši prezentoval výsledky svojho dlhoročného výskumu o prechode povstaleckej armády na partizánsky spôsob boja, analyzoval konkrétne opatrenia v jednotlivých taktických skupinách a venoval pozornosť obrane v horách ako špecifickej bojovej činnosti armády.

František Cséfalvay z Vojenského historického ústavu sa vo svojom vystúpení zaoberal s tzv. druhým obdobím SNP a podrobil kritike tézu o Povstaní, ktoré trvalo do mája 1945. Na rozdiel od niektorých novinárov, ktorí o jeho vystúpení informovali tak, akoby tvrdil, že Povstanie nebolo celonárodné, ale iba regionálne, vyšiel s tézou, že o celonárodnom Povstaní môžeme hovoriť len do konca októbra 1944 a pre ďalší ozbrojený boj, ktorého nositeľom boli viaceré od seba izolované ohniská ozbrojeného odporu, sa nehodí pojem „národné povstanie“. Hovoril o atribútoch Povstania, o dôležitosti udržať územie, ktoré je priestorom, kde sa realizuje, vykonáva sa politická moc, je priestorom sústredenia a manévrovania ozbrojených síl. Tento prvok po novembri 1944 na Slovensku neexistoval, takže povstalecký odpor po novembri 1944 nebol národným Povstaním, ale dá sa kvalifikovať ako prejav partizánskej vojny.

Hoci sa dalo čakať, že prítomné auditórium s týmito tvrdeniami nebude súhlasiť (svedčilo o tom správanie niektorých prítomných v sále), najväčší rozruch vyvolal bývalý priamy účastník druhej svetovej vojny a Povstania, dnes novinár Stanislaw Majewski z Poľska, ktorý predniesol referát Karpatsko-duklianska operácia a Slovenské národné povstanie. Jeho vystúpenie sa stalo najdiskutabilnejším a v diskusii aj v kuloároch najdiskutovanejším. S. Majewski nastolil otázku, prečo Červená armáda neprekročila Karpaty v plánovanom tempe operácie a odpoveď podľa neho treba hľadať v politickej oblasti, ako to sám formuloval, „v optike Kremľa, čiže Stalina“ a v jeho neochote pomôcť Povstaniu. Operácia údajne bola odsúdená na neúspech, pričom to bola zbytočná obeť sovietskych a československých vojakov, pretože Karpaty sa dali obísť z juhu. Podobne zo sovietskej neochoty pomôcť Povstaniu vychádzal, keď hovoril o koordinácii partizánskej činnosti. Partizáni podľa neho dostali rozkaz, nie aby napádali frontové jednotky, ale na presun na povstalecké územie. Hovoril aj o „balkánskej hre“ Stalina. V Juhoslávii údajne Stalin nebol za Tita, ale ešte v septembri 1944 (hoci to pred Titom nehovoril) bol za návrat kráľa do Juhoslávie a aj vojenské uniformy s kráľovskými znakmi boli ušité v ZSSR. Téza o sovietskej neochote alebo o neúprimnom sovietskom úsilí o oslobodenie Slovenska aj ďalšie otázky nastolené S. Majewským vyvolali búrlivú odozvu v nasledujúcej diskusii. Diskutujúci vyjadrili nesúhlas s poľským veteránom. J. Bystrický hovoril o širších súvislostiach operácie v Karpatoch, vyzdvihol súvislosti medzi ňou a Povstaním, obeť neboli zbytočné, bola to priama pomoc Povstaniu. Aj v súvislosti s inými referátmi vyjadril znepokojenie, keď sa na vedeckej konferencii kritizuje len jedna veľmoc (ZSSR) a ďalšie, pričom by sa dalo hovoriť aj o vzťahoch Britov k povstaniu v Grécku.

Tretí deň konferencie bol venovaný povojnovým osudom povstaleckej generácie, vyučovaniu dejepisu a tvorbe učebníc na Slovensku.

Vcelku bola medzinárodná vedecká konferencia v Banskej Bystrici náležitým pripomenutím 55. výročia SNP a realizovaná na dobrej úrovni z hľadiska organizácie. Škoda len, že medzi jednotlivými blokmi referátov zostalo málo času na vedeckú diskusiu.

F. Cséfalvay

MEDZINÁRODNÁ VEDECKÁ KONFERENCIA K 55. VÝROČIU KARPATSKO-DUKLIANSKEJ OPERÁCIE

Príležitosti 55. výročia Karpatsko-duklianskej operácie (KDO) sa v dňoch 28. – 30. 9. 1999 uskutočnila pod patronátom Vojenského historického ústavu Varšava a Vojenského historického ústavu Bratislava medzinárodná vedecká konferencia, ktorú pod názvom *Vojenský a politický význam bojovej činnosti v Karpatoch (leto 1944 – zima 1945)* zorganizovalo Historické múzeum poľského mestečka Dukla a múzejné oddelenie VHÚ Svidník Vojenského múzea Trenčín VHÚ Bratislava.

Konferencia sa začala na poľskej strane v pohraničnom mestečku Dukla, kde sa v dopoludňajších hodinách 28. 9. stretli viacerí odborníci na problematiku 2. svetovej vojny z Poľska a Slovenska. Rokovanie viedol prof. Dr. hab. Marian Zgórníak z Jagelovského Univerzity v Krakove, ktorý predniesol referát *Politická a vojenská situácia v Európe, jar 1944 – január 1945*. Za slovenskú stranu sa zúčastnili, a vystúpili riaditeľ VHÚ Bratislava plk. doc. PhDr. Jozef Bystrický, CSc., s úvodným referátom na tému *Útok Červenej armády cez karpatské priesmyky v plánoch povstaleckého vojenského ústredia a československého MNO v Londýne*, PhDr. Pavel Vimmer, CSc. zo Štátneho oblastného archívu v Bratislave, ktorý prítomných oboznámil s *dokumentmi* o KDO, nachádzajúcimi sa v *Ústrednom archíve MO Ruskej federácie v Podolsku*, PaedDr. Jozef Rodák s informáciami o *uchovávaní pamäti duklianskych bojovníkov v múzejnom oddelení VHÚ vo Svidníku* a riaditeľ Múzea SNP Banská Bystrica PaedDr. Ján Stanislav, CSc. s príspevkom o *spojeneckej pomoci SNP a osudoch ich misií*.

Za poľskú stranu vystúpili mjr. Mgr. Jacek Augustyniak z Vojenskej technickej akadémie – *Konfigurácia horských terénov a ich vplyv na vojenskú činnosť* a Dr. Andrzej Aksamitowski s veľmi vydatým príspevkom, v ktorom analyzoval *Organizačnú štruktúru nemeckých a sovietskych armád bojujúcich v Karpatoch* – na jednej strane operačné zväzky skupiny armád Nord Ukraine (neskôr skupina armád „A“) a na druhej 4. Ukrajinský front a 38. armáda, ktorá bola organizačne podriadená 1. Ukrajinskému frontu. Pridal aj stručné *charakteristiky veliteľov* – na jednej strane – genplk. J. Harpe, poľný maršal F. Schörner, genplk. G. Heinrici, gen. tankových vojsk W. Nehring, gen. pechoty F. Schulz, na druhej – armádny gen. I. Petrov, genplk. A. Grečko, gen. J. Žuravlov, genmjr. A. Gastilovič, maršal I. Konev.

Na druhý deň v ranných hodinách si účastníci prezreli duklianske bojisko na poľskej strane, následne sa presunuli na Slovensko, kde sa k nim pripojili aj ďalší účastníci – hostia z Maďarska a Českej republiky, ako i pracovníci VHÚ Bratislava. Spoločne si potom prezreli pamätník na Dukle a navštívili Údolie smrti.

Posledný deň konferencie pokračovala vo Svidníku, kde prítomných privítal prednosta OU Ing. Jozef Popík a s pozdravom vystúpil predseda Zväzu protifašistických bojovníkov genpor. v. v. Ing. Ján Husák. Vo svojom referáte vyzdvihol význam KDO, apeloval na odkaz hrdinského boja proti fašizmu, ktorý by mal oslaviť predovšetkým mladých ľudí. S ľútosťou tiež konštatoval, že aj dnes po 55. rokoch sa nájde veľa tých, ktorí sa snažia spochybníť význam a opodstatnenosť KDO. Nasledovali odborné referáty prítomných historikov. Ako prvý vystúpil riaditeľ VHÚ Bratislava plk. Bystrický, ktorý sa vo svojom príspevku *K niektorým aspektom Karpatsko-duklianskej operácie z pohľadu súčasnej historiografie* zamerával na analýzu doterajšieho stavu bádania v problematike KDO. Už v úvode konštatoval, že za posledných 10 rokov u nás nevyšla žiadna monografická práca a ani jedna pôvodná vedecká štúdia zaoberajúca sa problematikou bojov vo Východných Karpatoch, čo dáva zbytočne priestor na šírenie poloprávdy a mýtov, a to aj zo strany profesionálnych historikov. Autor sa preto pokúsil uviesť na pravú mieru aspoň niektoré dezinterpretácie. Napríklad tvrdenie, že Sovieti nasadili čs. jednotky do zostavy, ktorá prekračovala čs. hranice preto, aby tu vykvrácali. V skutočnosti ich nasadenie do bojov o čs. hranice už dlhšiu dobu požadovalo čs. MNO v Londýne. Počas samotnej operácie bol 1. čs. armádny zbor začlenený do 2. sledu 38. armády (1. Ukrajinský front), pričom pravdepodobnosť väčších strát je pri prelamaní obrany, a nie pri rozvíjaní útoku do hĺbky nepriateľskej obrany.

Prípravu a priebeh opevňovania Východných Karpát pred ofenzívou sovietskych vojsk v roku 1944 priblížil prítomným PhDr. Štefan Pažúr, CSc. Vo svojom výklade, inak bohatom na fakty, nestratil zo zreteľa ani širšie súvislosti, ktoré dokresľujú celkovú situáciu a pomery na Slovensku v tom období (zostrená perzekúcia a s tým súvisiace prijatie nových legislatívno-právnych noriem). Na tento príspevok nadviazal maďarský hosť pplk. Dr. József Szabó, CSc., ktorý sa zamerával na *činnosť maďarských vojsk pri obrane Karpát*. Hovoril predovšetkým o budovaní a využití pevnostného systému – Arpádovej línie, ktorá bola vybudovaná ako obrana hraníc, teda nie bezprostredne ako obrana proti Sovietom. Okrem toho analyzoval výhody a nevýhody pohraničných pevnostných systémov.

Prof. PhDr. Pavol Kollár, CSc. sa vo svojom príspevku *Osudy príslušníkov Východoslovenskej armády po jej odzbrojení* pokúsil aspoň čiastočne rekonštruovať osudy tých príslušníkov Východoslovenskej armády, ktorí boli po odzbrojení odvečení do Nemecka. Podobnej problematike sa v referáte *Slovenská obrnená technika v Karpatoch 1944 – 1945* venoval aj mladý slovenský historik Mgr. Tomáš Klubert z VHÚ Bratislava. Podrobne popísal odzbrojenie Poľnej jednotky pluku útočnej vozby (PJ PÚV), ktorá bola podriadená Východoslovenskej armáde, nemeckým vojskom. Príčiny pomerne ľahkého odzbrojenia jednotky autor nachádza v dokonalej koordinácii na strane Nemcov, dôležitú úlo-

hu zohral moment prekvapenia a neschopnosť adekvátne reagovať. Najväčšiu pozornosť však venoval bojovej činnosti a osudu zvyškov PJ PUV, ktoré sa vyhli odzbrojeniu a aj s technikou sa dostali na povstalecké územie, kde sa zapojili do SNP.

Vplyv KDO na SNP si všimol vo svojom príspevku PhDr. František Cséfalvay, CSc. V prvej časti, na základe dnes dostupných informácií bližšie rozobral plány sovietskeho hlavného stanu na otvorenie útočných operácií cez východné Karpaty v lete 1944, pričom upozornil, že frázy o internacionalizme ZSSR celý problém iba zjednodušujú. Príprava operácií a neskôr tempá priebehu KDO boli totiž v priamej súvislosti s vývinom južného úseku frontu, len tak si možno vysvetliť fakt, že sovietske velenie svoje rozhodnutie zaútočiť cez Karpaty dvakrát zmenilo. Autor ďalej konštatuje, že v dôsledku začiatku bojov v Karpatoch museli Nemci stiahnuť časť jednotiek z východného úseku povstaleckého frontu, čím zoslabol nemecký tlak v tomto smere, čo umožnilo povstalcom uskutočniť protiútok, ktorý bol však neúspešný.

Veľká pozornosť sa sústredila aj na bojovú činnosť letectva v SNP a Karpatoch. Išlo o tieto referáty: PaedDr. Ján Stanislav – *Presun 1. čs. stíhacieho pluku z Poľska na povstalecké územie a jeho ďalšia bojová činnosť*, Dr. Andrzej Olejko – *Letecká činnosť v Karpatoch počas 2. svetovej vojny na vybraných príkladoch* a Mgr. Igor Slepcev – *Bojová činnosť 2. Sovietskej leteckej armády v Karpatsko-duklianskej operácii*.

Nasledovala zaujímavá a živá diskusia, okrem iného aj o využití a význame mapy ako základnej pomôcky vojenského historika.

Trojdnňové pracovné stretnutie vyvrcholilo vo večerných hodinách spoločenským programom v hoteli Dukla vo Svidníku.

Je ešte predčasné hodnotiť, do akej miery sa vďaka tejto konferencii podarilo posunúť hranice doterajšieho výskumu sledovanej problematiky, jej prínos sa ukáže až po publikovaní zborníka. Už teraz však môžeme konštatovať, že záujem historikov o tento medzník v novodobých dejinách Slovenska neutícha. Účastníci sa rozišli s úprimným želaním, aby sa nikdy nezabudlo na vojakov, ktorí padli a odpočívajú v tomto cípe našej vlasti.

OBSAH VOJENSKEJ HISTÓRIE 1999

ŠTÚDIE:

BYSTRICKÝ, J.: Zaisťovacia divízia na okupovanom území Ukrajiny a Bieloruska (september 1941 – november 1942)	4/1999/29
DANGL, V.: Organizačný vývoj rakúsko-uhorskej pechoty pred prvou svetovou vojnou	4/1999/3
GRAUS, I.: Laické rytierske rády v Uhorsku 14. – 20. storočia	2/1999/3
HANZLÍK, F.: Velitelský sbor čs. armády na Slovensku jako objekt zájmu vojenského obranného spravodajství v letech 1945 – 1948	4/1999/55
KLUBERT, T.: Poľná jednotka pluku útočnej vozby pri odzbrojovaní Východoslovenskej armády	3/1999/55
LIPTÁK, E.: Armáda a mestská spoločnosť na Slovensku v medzivojnovom období (náčrt problematiky)	3/1999/3
OTU, P.: Aspekty rumunsko-slovenských vojenských vzťahov (1939 – 1944)	3/1999/20
PATAKY, I.: Podiel Maďarskej ľudovej armády na obsadení Československa v roku 1968	4/1999/72
PEJS, O.: Poľští zajatci z války německo-polské na Slovensku	1/1999/20
PIVOVARČI, J.: SNP – víťazná národnoslobodzovacia vojna Slovákov proti fašizmu v rámci druhej svetovej vojny	2/1999/28
SEGEŠ, V.: Legislatívno-právny rámec uhorského vojenstva do sklonku 14. storočia	1/1999/3
ŠOLC, J.: K pokusům o přechod 1. slovenské pěší divize k Rudé armádě v roce 1943	3/1999/30
ŠTAIGL, J.: Ľudové milície na Slovensku – ich vznik a organizačný vývoj do polovice šesťdesiatych rokov	2/1999/41
VÝBOH, J.: Zväz brannosti na Slovensku (1945 – 1949)	1/1999/37
WCISLO, H. J.: Sovietsky vplyv v Poľskej armáde v rokoch 1945 – 1955	1/1999/54

DOKUMENTY A MATERIÁLY:

ANDROVIČ, Š.: Výcvik slovenských posádok na nemeckých lietadlách (1942 – 1943)	3/1999/115
BYSTRICKÝ, V.: Konferencia Stálej rady Malej dohody v Sinai 24. – 27. septembra 1933	4/1999/96
ČORDÁŠOVÁ, S.: Archívne pomôcky spracované vo Vojenskom historickom archíve Trnava v rokoch 1995 – 1998	4/1999/127
CHYTKA, S.: K pokusu o zavedenie vojenskej leteckej výroby v rokoch 1941 – 1943 na Slovensku	4/1999/106
ČAPLOVIČ, M.: Návšteva prezidenta dr. Emila Háchu na Slovensku 26. – 31. decembra 1938	3/1999/82
GRÉGR, R.: O zastoupení Slováků v c. a k. námořnictvu	4/1999/93
GRÉGR, G.: Tajemná maďarská ponorka na Dunaji	2/1999/89
HALAJ, D.: Príprava a prvé dni Povstania v Žiline	1/1999/76
KELENYEI, A.: Špeciálne zbierky vo Vojenskom historickom archíve v Trnave	3/1999/126
KLEIN, B.: Predpoklady vojenskej obrany rakúskej Haliče pred 1. svetovou vojnou	2/1999/71
MINARIK, P. – SRÁMEK, P.: Slovensko v anketě „Armáda v roce 1938“	2/1999/91
MORAVEC, M.: Slovenští školští bratři v Československé armádě na Blízku východě	1/1999/71
SUBA, J.: Stanovenie maďarsko-československej hranice na mieste a jej vytýčenie v rokoch 1921 – 1925 (historický prehľad)	3/1999/71
ŠUMICHRAST, P.: Slovenské Savoie Marchetti SM-84 Bis	4/1999/119
TAKÁČ, L.: K činnosti J. Országha a B. Pavlů v krajanskom hnutí v Rusku (1914 – 1917)	2/1999/77

TURZA, P.: Obrnený transportér OT-810	1/1999/92
VANĚK, O.: Letisko Mokrad' v prevratových plánoch generála Čatloša	3/1999/103
VESZPRÉMY, L.: Vojensko-historická (vojensko-vedecká) knižnica – najstaršia knižnica maďarského honvédsva	1/1999/68

RECENZIE:

CRAWFORD, S.: SAS encyklopedie – Průvodce historií a současnosti nejslavnějšího elitního pluku (Švrlo, P.)	4/1999/133
DURMAN, K.: Útěk od praporů. Kreml a krize impéria 1964 – 1991 (J. Lipták)	2/1999/125
GALANDAUER, J.: Karel I. Poslední český král (M. Hronský)	1/1999/100
HORVÁTH, P.: Anton Bernolák (1762 – 1813) Původ a osudy jeho rodiny. Život a dílo (D. Škvarna)	3/1999/130
HUBERT, M. – PAVALA, K.: Vojenské lodě Československa 1918 – 1959 (Grégr, R.)	4/1999/130
KOL. AUT.: Lexikón svetových dejín (Múcska, V.)	4/1999/131
KLIMEK, A.: Říjen 1918. Vznik Československa (M. Hronský)	3/1999/132
KORČEK, J.: Slovenská republika 1943 – 1945. K pôsobeniu mocensko-represívneho aparátu a režimu (L. Lipták)	3/1999/135
ŠEDIVÝ, J.: Tajemství a hříchy rytířů templářského řádu (I. Graus)	1/1999/97
ŠOLC, J.: Červené barety (P. Švrlo)	3/1999/138
ŠOLC, J.: Padáky nad Slovenskem (P. Švrlo)	1/1999/106
TAYLOR, A. J. P.: Poslední století habsburské monarchie (V. Dangl)	2/1999/119
ZALOGA, S. J.: Modré barety (P. Švrlo)	2/1999/122

ANOTÁCIE:

BENE, J. – SZABÓ, P.: Huszonnégyes Honvédek a Kárpátokban (F. Cséfalvay)	4/1999/149
CROSS, R.: Pád orlice. Poslední dny Třetí říše (T. Klubert)	1/1999/121
FALISOVÁ, A.: Zdravotníctvo na Slovensku v medzivojnovom období (J. Roguľová)	4/1999/147
FOND ÉS ÁLLAGJEGYZÉK. (V. Dangl)	1/1999/116
FRANKS, N.: Operace: Bodenplatte (J. Kalina)	1/1999/120
GALEOTTI, M.: Čas úzkosti: Bezpečnost a politika v sovětském a postsovětském Rusku (J. Štaigl)	1/1999/123
DE GRUBEN, F.: Les Chapistres de la Toison d'Or à l'époque bourguignonne (1430 – 1477) (I. Graus)	4/1999/142
HERZOG, CH. – MORDECHAI, G.: Biblické války (T. Klubert)	4/1999/141
HERRE, F.: Najľudovejší poľný maršal e. k. monarchie a jeho pohnuté časy (V. Dangl)	2/1999/133
HANZLÍK, F. – POSPÍŠIL, J.: Sluha dvou pánů (J. Štaigl)	4/1999/151
HITLEROVA ARMÁDA – vývoj a struktura německých ozbrojených síil v letech 1933 – 1945 (T. Klubert)	3/1999/149
HOGG, I.V.: Slovník bitev (B. Šeďová)	3/1999/143
HOWARD, M.: Válka v evropské historii (R. Hoza)	1/1999/111
HRADSKÁ, K.: Případ Wisliceny (I. Baka)	4/1999/148
KAMENEC, I.: Tragédia politika, kňaza a človeka (L. Lipták)	1/1999/120
KING, G.: Poslední carevna. Život a doba poslední carevny Alexandry Fjodorovny (V. Dangl)	1/1999/115
KMIECIK, T.: Polskie Lotnictwo wojskowe w latach 1945 – 1962 (J. Štaigl)	4/1999/152
KRATOCHVÍL, V. M.: Malé dějiny válek (R. Hoza)	1/1999/111
KOHN, C.G.: Velká encyklopedie válek (R. Hoza)	2/1999/128
KOL. AUT.: Kniha kráľov (Panovníci v dejinách Slovenska a Slovákov) (V. Timura)	2/1999/129
KOLLMANN, J.: Valdštejn a evropská politika 1625 – 1630 (V. Dangl)	3/1999/147

LAWSON, E. – LAWSON, J.: První letecká válka, srpen 1914 – listopad 1918 (T. Klubert)	1/1999/118
LIPTÁK, L.: Storočie dlhšie ako sto rokov (M. Čaplovič)	4/1999/145
MACEK, P. – UHLÍŘ, L.: Dějiny policie a četnictva I. (R. Hoza)	2/1999/133
MACKSEY, K.: Od triumfu k pádu. Osudové chyby německé generality od Moltkeho ke Guderianovi (T. Klubert)	2/1999/136
MEZIHORÁK, F.: Hry o Moravu (M. Čaplovič)	3/1999/149
NALEPA, E. J.: Oficerowie Armii Radzieckiej w wojsku polskim 1943 – 1968 (P. Kollár)	2/1999/137
NOVÁK, J.: Bitva u Jadran. C. a k. válečné námořnictvo za 1. světové války (T. Klubert)	4/1999/143
OPATRŇNÝ, J.: Kde leží Indiánska země (T. Klubert)	2/1999/128
PALMER, A.: Úpadek a pád Osmanské říše (R. Hoza)	2/1999/144
PATTERSON, S.: Royal insignia. British and foreign orders of chivalry from the royal collection (I. Graus)	1/1999/112
PEKNÍK, M. (ED.): Slovenské národné rady (L. Lipták)	1/1999/117
PERRETT, B.: Neuvěřitelná vítězství (T. Klubert)	1/1999/113
PEŠEK, J.: Odvrátená tvář totality. Politické perzekúcie na Slovensku v rokoch 1948 – 1953 (J. Štaigl)	1/1999/122
POOL, J.: Kto financoval nástup Hitlera k moci 1919 – 1933 (I. Baka)	4/1999/146
RAJLICH, J.: 310. stíhací peruť (J. Kalina)	2/1999/134
RZECZYPOSPOLITEJ. (M. Čaplovič)	1/1999/120
SIPRIOT, P.: Ludvík XVII. (V. Dangl)	3/1999/148
RAJLICH, J.: 313 stíhací peruť (J. Kalina)	3/1999/154
STAWECKI, P.: Oficerowie dyplomowani wojska drugiej Rzeczypospolitej (M. Čaplovič)	1/1999/118
STRÖBINGER, R.: Rudá zrada (B. Šedřová)	3/1999/153
TOLSTOJ, N.: Oběti Jalty (T. Klubert)	3/1999/151
UHLÍŘ, D.: Černý den na Bílé hoře. 8. listopad 1620 (V. Dangl)	2/1999/132
WANDYCZ, S. P.: Střední Evropa v dějinách (M. Čaplovič)	2/1999/131
WELAND, G.: Meče, dýky a tesáky. Průvodce sběratele (V. Dangl)	2/1999/143

KRONIKA:

BAKA, I.: Medzinárodná vedecká konferencia k 55. výročiu Karpatsko-duklianskej operácie	4/1999/158
BÍLEK, J.: Poučný pohled do zpětného zrcátka	1/1999/129
CSÉFALVAY, F.: Medzinárodná vedecká konferencia k 55. výročiu SNP	4/1999/156
HOLEC, R.: Konferencia Slovinci v revolúcii 1848 – 1849 a jej kontext	1/1999/125
HRONSKÝ, M.: Medzinárodné sympóziu k bezpečnostnej politike a vojenským misiám Francúzska v 20. rokoch	4/1999/154
KORČEK, J.: Londýnska konferencia o nacistickom zlate	3/1999/156
KORČEK, J.: Múzeum leteckých tradícií	3/1999/161
KOVÁCS, V.: Výstava pri príležitosti výročia zásahu spojeneckých vojsk Varšavskej zmluvy v Československu roku 1968	2/1999/142
SEGEŠ, V.: Konferencia o všednosti a nevšednosti mestského života	2/1999/138
STANOVÁ, M.: Vedecký seminár vojenských historikov k národnostnej otázke	1/1999/126
STANOVÁ, M.: Výstava a konferencia o M. R. Štefánikovi	2/1999/139

BIBLIOGRAFIA:

STANOVÁ, M. – ŠEĐOVÁ, B.: Generál dr. Milan Rastislav Štefánik	2/1999/145
ŠEĐOVÁ, B. – STANOVÁ, M.: Vojenské dejiny Slovenska (Výberová bibliografia V. – 1997)	1/1999/131

AUTORI ČÍSLA

PhDr. Vojtech **DANGL**, CSc., Vojenský historický ústav, Kutuzovova 8, 831 03 Bratislava

plk. doc. PhDr. Jozef **BYSTRICKÝ**, CSc., Vojenský historický ústav, Kutuzovova 8, 831 03 Bratislava

Doc. Dr. František **HANZLÍK**, CSc., Fakulta ekonomiky obrany štátu Vysoké vojenskej školy pozemného vojska, Vyškov K – 23 @ LH 6

Dr. Iván **PATAKY**, Leiningen ut. 41, 1119. Budapest

Ing. René **GRÉGR**, Zelinárska 4, Bratislava

PhDr. Valerián **BYSTRICKÝ**, DrSc., Historický ústav SAV, Klemensova 19, 816 34 Bratislava

PhDr. Stanislav **CHYTKA**, Malé Tatry 21, 034 05 Bratislava

kpt. Mgr. Peter **ŠUMICHRAS**, Vojenský historický ústav, Kutuzovova 8, 831 03 Bratislava

PhDr. Silvia **ČORDÁŠOVÁ**, Vojenský historický archív Trnava, Univerzitné námestie 2, 917 01 Trnava

PODMIENKY PUBLIKOVANIA VO VOJENSKEJ HISTÓRII

V prípade poslaných príspevkov treba dodržiavať príslušné spracovateľské normy: 30 riadkov na jednej strane, 60 úderov v riadku, a to v textovom editore WORD 6 na diskete a vo dvoch výtlačkoch. Vedecké štúdie nesmú presiahnuť 40 strán textu. Každý príspevok musí obsahovať meno a priezvisko, adresu trvalého bydliska, rodné číslo a podpis autora. Redakčná rada si vyhradzuje právo na základe vyžiadaných odborných posudkov rozhodnúť o uverejnení, prípadne vrátení príspevku. Nevyžiadané rukopisy sa nevracajú.

OBSAH

Štúdie

DANGL, Vojtech: Organizačný vývoj rakúsko-uhorskej pechoty
pred prvou svetovou vojnou.....3

BYSTRICKÝ, Jozef: Zaisťovacia divízia na okupovanom území Ukrajiny
a Bieloruska (september 1941 – november 1942)29

HANZLÍK, František: Velitelský sbor čs. armády na Slovensku
jako objekt zájmu vojenského obranného spravodajství v letech 1945 – 1948.....55

PATAKY, Iván: Podiel Madarskej ľudovej armády na obsadení Československa
v roku 1968.....72

Dokumenty a materiály

GRÉGR, René: O zastoupení Slováků v c. a k. námořnictvu.....93

BYSTRICKÝ, Valerián: Konferencia Stálej rady Malej dohody v Sinai
24. – 27. sepembra 193396

CHYTKA, Stanislav: K pokusu o zavedenie vojenskej leteckej výroby
na Slovensku (1941 – 1943)106

ŠUMICHRASŤ, Peter: Slovenské Savoie Marchetti SM-84 Bis119

ČORDÁŠOVÁ, Silvia: Archívne pomôcky spracované
vo Vojenskom historickom archíve Trnava v rokoch 1995 – 1998.....127

Recenzie

HUBERT, M. – PAVALA, K.: Vojenské lodě Československa 1918 – 1959
(Grégr, R.)130

Kol. aut.: Lexikón svetových dejín (Múcska, V.).....131

CRAWFORD, S.: SAS encyklopedie – Průvodce historií a současností
nejslavnějšího elitního pluku (Švrlo, P.).....133

Anotácie, glosy141

Kronika.....154

INHALT

Studien

DANGL, Vojtech: Organisationsentwicklung
der österreich-ungarischen Infanterie vor dem I. Weltkrieg.....3

BYSTRICKÝ, Jozef: Die Sicherheitsdivision auf dem okkupierten Gebiet
Ukrainas und Weißrußland (September 1941 – November 1942).....29

HANZLÍK, František: Das Kommandokorps
der Tschechoslowakischen Armee in der Slowakei als Objekt der Interesse
des Abwehrynachrichtendienstes in Jahren 1945 – 194855

PATAKY, Iván: Anteil der Ungarischen Volksarmee
an Besetzung der Tschechoslowakei im Jahre 1968.....72

Dokumenten und Materialien

GRÉGR, René: Über Anteil der Slowaken in der K.und K.- Marine.....93

BYSTRICKÝ, Valerián: Konferenz Ständiger Rat der Kleinen Vereinbarung
in Sinai 24. – 27. September 193396

CHYTKA, Stanislav: Zum Versuch um Einführung militärischen
Flugherstellung in Jahren 1941 – 1943 in der Slowakei106

ŠUMICHRAST, Peter: Slowakische Savoia Marchetti SM-84 Bis119

ČORDÁŠOVÁ, Silvia: Im historischen Militärarchiv bearbeitete
Archivhilfsmittel in Jahren 1995 – 1998.....127

Rezensionen.....130

Anotationen, Glossen.....141

Chronik.....154

CONTENTS

Studies

DANGL, Vojtech: Organisational development of the Austro-Hungarian Infantry before the WW 13

BYSTRICKÝ, Jozef : The Securing Division on the occupied territory of Ukraine and Byelorussia. (September 1941 – November 1942)29

HANZLÍK, František: Czechoslovak Army corps of commanders in Slovakia as a target of interest of the Military Counterintelligence in 1945 – 1948.....55

PATAKY, Iván: The share of the Peoples' Hungarian Army in the occupation of Czechoslovakia in 196872

Documents and materials

GRÉGR, René: On the representation of the Slovaks in the King and EmperoNavy93

VALERIÁN: The Conference of the Permanent Council of the Small Agreement in Sinai on 24 – 27 September 193396

CHYTKA, Stanislav: On the attempt to initiate the military aviation production in Slovakia in 1941 – 1943106

ŠUMICHRAST, Peter: The Slovak Savoia Marchetti SM-84 Bis119

ČORDÁŠOVÁ, Silvia: Archive aids developed in the Military Historical Archive in Trnava in 1995 – 1998.....127

Reviews130

Annotations, glossaries141

Chronicle154

VOJENSKÁ HISTÓRIA 4/1999

Časopis pre vojenskú históriu, múzejníctvo a archívniectvo
Vydáva Ministerstvo obrany SR v Tlačovom a informačnom stredisku
v spolupráci s Vojenským historickým ústavom.

Na obálke generál Dr. M. R. Štefánik (olejomaľba Š. Polkorába)

Šéfredaktor Mgr. Ladislav Sokol
Grafická úprava Alena Madajová a Attila Molnár

Redakčná rada: plk. doc. PhDr. Jozef Bystrický, CSc. (predseda), členovia: PhDr. Michal Barnovský, DrSc., PhDr. Valerián Bystrický, DrSc., PhDr. Viliam Čičaj, CSc., PhDr. Silvia Čordášová, PhDr. Vojtech Dangel, CSc. (podpredseda), plk. PhDr. Ivan Gosiorovský, PhDr. Pavol Habáň, PhDr. Marián Hronský, CSc., PhDr. František Cséfalvay, CSc., PhDr. Vladimír Segeš, Mgr. Ladislav Sokol, PhDr. Jan Štaigl, CSc., pplk. Peter Turza, PhDr. Oldřich Vaněk, CSc.

Mgr. Mária Stanová (tajomníčka)

Schválené do tlače dňa: 21. decembra 1999

Registračné číslo 1713/97

Rozširuje Tlačové a informačné stredisko, Kutuzovova 8, 832 47 Bratislava

ISSN 1335-3314

Tlač: OPS MO SR, Kutuzovova 8, Bratislava

tis@mod.gov.sk

